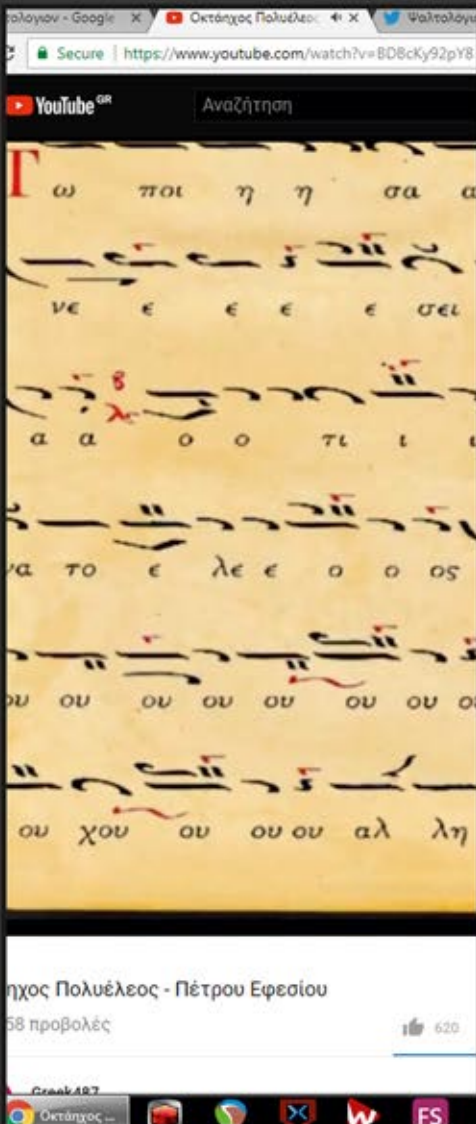

Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου
Τομέας Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας

3^ο Διεθνές Μουσικολογικὸ καὶ Ἱεροψαλτικὸ Συνέδριο:
...ἐν ἐπιγνώσει ὑμνοῦντάς Σε...

Προϋποθέσεις καὶ Δεξιότητες γιὰ τὴν Ἱερὰ Ψαλμωδία στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία
Συνεδριακὸ Κέντρο Θεσσαλίας, Μελισσιάπικα Βόλου, 30 Μαΐου - 2 Ἰουνίου 2018

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Ἐκδοτικὴ Δημητριάδης

«...έν έπιγνώσει ύμνοϋντάς Σε...»

Προϋποθέσεις και Δεξιότητες για την Ίερά Ψαλμωδία
στην Όρθόδοξη Λατρεία

Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου
Τομέας Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας

3^ο Διεθνὲς Μουσικολογικὸ καὶ Ἱεροψαλτικὸ Συνέδριο

«...ἐν ἐπιγνώσει ὑμνοῦντάς Σε...»

Προϋποθέσεις καὶ Δεξιότητες
γιὰ τὴν Ἱερὰ Ψαλμωδία
στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία

Τετάρτη 30 Μαΐου – Σάββατο 2 Ἰουνίου 2018
Συνεδριακὸ Κέντρο «Θεσσαλία» – Μελισσιάτικα Βόλου

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Ἐκδοτικὴ Δημητριάδου
Βόλος 2020

ISBN: 978-618-5375-07-2

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Κωστής Δρυγιαννάκης
Φωτογραφίες εξωφύλλου: Όλια Γκλούσενκο & Κωστής Δρυγιαννάκης

Τομέας Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας
Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου
Συνεδριακό Κέντρο Θεσσαλίας
Μελισσιάτικα, Βόλος
Τηλ. 2421093553 & 6947774647, fax 2421077115
Ταχυδρομική Διεύθυνση: Τ.Θ. 1308, Τ.Κ. 380 01 Βόλος

www.tomeaspsaltikis.gr · www.acadimia.org

e-mail: tomeaspsaltikis@gmail.com · info@acadimia.org

Facebook: Tomeas Psaltikis

Τα πνευματικά δικαιώματα του κάθε κειμένου ανήκουν στον συγγραφέα του. Αντίστοιχα, ο κάθε συγγραφέας είναι υπεύθυνος για όλο το υλικό που περιλαμβάνεται στο κείμενο του. (κείμενο, εικόνες, ήχο).

Όλα τα κείμενα μορφοποιήθηκαν από τους συγγραφείς τους.

«...ἄνοιξον ἡμῶν τὸ στόμα
καὶ πλήρωσον αὐτὸ τῆς Σῆς αἰνέσεως,
ὅπως ἂν δυναθῶμεν ἀπερισπᾶστως
ἄδειν τε καὶ ψάλλειν,
καὶ ἑξομολογεῖσθαί Σοι
τῷ ἐν πᾶσι καὶ ὑπὸ πάντων δοξαζομένῳ Θεῷ,
τῷ Ἀνάρχῳ Πατρὶ,
σὺν τῷ Μονογενεῖ Σου Υἱῷ
καὶ τῷ Παναγίῳ καὶ Ἀγαθῷ καὶ Ζωοποιῷ Σου Πνεύματι,
νῦν καὶ ἀεὶ
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.»

Περιεχόμενα

Αντί προλόγου	13
Επιστημονική και Οργανωτική Επιτροπή Συνεδρίου	15
Συνεργάτες	16

ΜΕΡΟΣ Α΄:

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ – ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ – ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΡΧΟΝΤΑ ΜΟΥΣΙΚΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟ ΚΥΡΙΑΖΗ (ΖΑΧΟ) ΝΙΚΟΛΕΡΗ

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ Χαιρετισμός	19
ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ Χαιρετισμός	21
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ ΚΑΙ ΑΛΜΥΡΟΥ Κ. ΙΓΝΑΤΙΟΣ Χαιρετισμός	23
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Χ. ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ «...έν έπιγνώσει ύμνοϋντας Σε...» Θεολογικές Προϋποθέσεις για την Ήερά Ψαλμωδία στην Όρθόδοξη Λατρεία	27
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ Για το έργο του Κυριαζή Νικολέρη: Όταν το ένστικτο συνάντησε την επιστήμη	41
ΚΥΡΙΑΖΗΣ (ΖΑΧΟΣ) ΝΙΚΟΛΕΡΗΣ Αντιφώνηση	47

ΜΕΡΟΣ Β΄:

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΘΩΜΑΣ Κ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Δύο αρχικοί στίχοι Δοξολογιών σε πεντάγραμμα του 1781	51
ΣΠΥΡΙΔΩΝ Φ. ΑΣΠΙΩΤΗΣ Ό Τρισάγιος Όγμνος: Έρμηνευτικές προσεγγίσεις με βάση τò ψαλτικό ρεπερτόριο τού Πατριαρχικού Ναού Κωνσταντινουπόλεως	71

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΣΤ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Λόγος και μέλος στις ψαλτικές ερμηνείες του πρωτοψάλτου Θρασυβούλου Στανίτσα	81
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Σ. ΔΕΛΒΙΝΙΩΤΗΣ Φωνητικές προϋποθέσεις και δυνατότητες στην ψαλτική	115
ΚΩΣΤΗΣ ΔΡΥΓΙΑΝΑΚΗΣ Προϋποθέσεις για τον ιεροψάλτη στον κόσμο της νεωτερικότητας: Μερικές παρατηρήσεις	123
ΣΥΜΕΩΝ ΚΑΝΑΚΗΣ Προϋποθέσεις και δεξιότητες του ψαλτικού ρόλου του ισοκράτη, όπως αυτές διαφαίνονται μέσα από τις χορωδιακές καταγραφές του Κωνσταντίνου Ψάχου	129
ΜΑΡΙΑ Σ. ΚΑΠΚΙΔΗ Ψαλτικές είδησεις στον άμερικάνικο όμογενειακό τύπο τò πρώτο μισό του 20ού αιώνα	155
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΥΤΡΑΚΟΣ Ειρμολόγιο Μπαλάση Ιερέα: Πρωτόλεια εξηγητική προσέγγιση των ακολουθιών του χρωματικού γένους	177
ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΙΩΣΗΦ ΚΟΥΤΣΟΥΡΗΣ Η «θέση» ως προϋπόθεση: Ερωτήματα και επισημάνσεις σε χειρουργικές συνθέσεις από τον 19 ^ο στον 21 ^ο αιώνα	179
Π. ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ Συγχρονισμός τελετουργικής και ψαλμωδίας στη Λατρεία της Εκκλησίας	189
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΑΡΙΝΟΣ Η ψαλτική παράδοση της Ζακύνθου. Ιστορική ανασκόπηση και μουσικολογική ανάλυση του ζακυνθινού μέλους μέσα από την προφορική και γραπτή παράδοση	201
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Μεταγραφή ψαλτικών μελών στο τουρκικό πεντάγραμμα: Γιατί και πώς;	245
ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΛΕΜΜΕΝΟΣ Από τον Θεόδωρο Φωκαέα στον Τέοντορ Αντόρνο: Η διάσπαση του κλασικού μουσικού έργου και ο αντίκτυπος του στην ψαλτική πράξη	411
ΣΤΑΥΡΟΣ ΣΑΡΑΝΤΙΔΗΣ Η ανάδειξη της κριτικής σκέψης στο μάθημα της εκκλησιαστικής μουσικής. Το Κοινωνικό της εορτής των Θεοφανείων σε μέλος του Πέτρου Πελοποννησίου και ήχο βαρύ μέσα από ένα προτεινόμενο διδακτικό μοντέλο	435

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΣΙΑΧΟΣ Ένα περγαμινό σπάραγμα βυζαντινής μουσικής στη Μεσσηνία	449
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΙΚΛΑΦΙΔΗΣ Η ψηφιακή καταλογογράφηση των ψαλτικών χειρογράφων του Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών	463
ΜΑΡΚΟΣ ΣΚΟΥΛΙΟΣ Συμβολές στην επιστημονική τεκμηρίωση της ασυγκέραστης και πολυδιαστηματικής σύστασης της Οκταηχίας. Σύγχρονες υπολογιστικές μέθοδοι και η τονική διερεύνηση ηχογραφημάτων ψαλτικής	477
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΣΠΑΝΟΥΔΑΚΗΣ Προϋποθέσεις και δεξιότητες για την Ιερά Ψαλμωδία στην Ορθόδοξη Λατρεία στο πλαίσιο της Δημόσιας Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης	497
ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΡΟΥΜΠΑΚΗΣ Προϋποθέσεις μαθητείας της ψαλτικής στις αρχές του Κ' αιώνα στην Κωνσταντινούπολη. Η περίπτωση του Παντολέοντος Μελαχροινούδη	499
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ Διερεύνηση της αντιστοιχίας της Βυζαντινής Οκτωηχίας με τους αρχαίους ελληνικούς τόνους (τρόπους)	517
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΤΖΟΥΡΑΜΑΝΗΣ Επιδράσεις του ειρμολογικού μέλους του 17 ^{ου} αιώνα στο νέο στιχηραρικό είδος μελοποιίας του 18ου αιώνα μέσα από την έρευνα των ψαλτικών θέσεων	519
ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΟΜΑΣ Τὸ ψαλτικὸ ἔργο τοῦ Νικολάου πρωτοψάλτη Σμύρνης στὶς ἔντυπες ἐκδόσεις καὶ τὴ χειρόγραφη παράδοση	535
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΧΑΛΔΑΙΑΚΗ Προϋποθέσεις και δεξιότητες για την ψαλμωδία στα τεύχη της «Νέας Φόρμιγγας» (1921-1923)	569
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΑΤΖΗΘΕΟΔΩΡΟΥ Η μετροφωνική ερμηνεία του Αναστασιματαρίου του Πέτρου Πελοποννησίου και ο αργοσύντομος μικτός στιχηραρικός δρόμος	579
ΜΕΡΟΣ Γ΄:	
ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ	
JORDAN BANEV Music Education in the Contemporary Method of Teaching the <i>A Cappella</i> Psalmody of the East. Theory and Objectives	599

AMINE BEYHOM Theory and Practice of Psaltiki: Why do they not coincide?	629
JEAN-FRANÇOIS GOUDESSENNE A Greek psaltic Manual by Couturier in Dom Parisot's Archives. Unexplored aspects about a French Orientalist Benedictine School (1880-1930)	671
GERASIMOS SOFOKLIS PAPADOPOULOS Transcribing Neo-byzantine chants in Turkish five-line score: Why and how?	693
ANNA ZAGULINA Е. В. Герцман и его фундаментальные труды	851

Ἐντί προλόγου

Τὸ παρὸν βιβλίον –σε ψηφιακὴ μορφή– περιέχει τις εισηγήσεις τοῦ 3^{ου} Διεθοῦς Μουσικολογικοῦ καὶ Ἱεροψαλτικοῦ Συνεδρίου τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου. Τὸ Συνέδριο πραγματοποιήθηκε στὸ Συνεδριακὸ Κέντρο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδας καὶ Ἄλμυροῦ, στὰ Μελισσάτικα Βόλου, ἀπὸ τις 30 Μαΐου ὡς τις 2 Ἰουνίου 2018, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος καὶ Ἄλμυροῦ. Τὸ θέμα τοῦ Συνεδρίου ἦταν

«...ἐν ἐπιγνώσει ὕμνοῦντάς Σε...»

Προϋποθέσεις καὶ Δεξιότητες γιὰ τὴν Ἱερὰ Ψαλμωδία στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία

Ἡ θεματικὴ τοῦ Συνεδρίου ἐπελέγη μὲ βάση τὴν ἀρχὴ τοῦ Τομέα νὰ πραγματοποιεῖ διεπιστημονικὲς συναντήσεις, ἀνοικτὲς σὲ ὅλες τις ἐπιστημονικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς προσεγγίσεις γιὰ τὴν μελέτη τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, προκειμένου νὰ προκύπτουν γόνιμοι προβληματισμοί, πρωτότυπες ιδέες καὶ καρποφόρες συνεργασίες μεταξύ ἐπιστημόνων καὶ ἐρευνητῶν τοῦ αὐτοῦ ἢ διαφορετικοῦ γνωστικοῦ ἀντικειμένου, κλάδου ἢ πεδίου, τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης ἢ καὶ διαφορετικῶν ἐπιστημῶν, οἱ ὁποῖες, πάντως, ἐνδιαφέρονται νὰ συμπεριλάβουν τὴν Βυζαντινὴ, Μεταβυζαντινὴ, νεώτερη καὶ σύγχρονη Ψαλτικὴ τέχνη στὰ ἐρευνητικὰ τους ἐνδιαφέροντα.

Μὲ βάση τὰ παραπάνω, ὁ θεματικὸς ὅρος «προϋποθέσεις» μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ μὲ εὐρύτερο τρόπο, ἀναδεικνύοντας τὴν διεπιστημονικότητα τοῦ Συνεδρίου. Ἔτσι, οἱ «προϋποθέσεις» τῆς Ψαλμωδίας μπορεῖ νὰ ἔχουν προσανατολισμοὺς θεολογικοὺς (π.χ. ἠθικοδογματικούς), λειτουργικοὺς (π.χ., τυπικοτελετουργικούς κ.λπ), φιλολογικούς (π.χ., γνῶση τῆς γλώσσας καὶ τῆς ὕμνογραφίας τῆς λατρείας), φωνητικούς, θεωρητικούς (γνῶση τῆς θεωρίας, τῆς παρασημαντικῆς, τοῦ ρυθμοῦ κ.τ.ῶ.), αἰσθητικούς καὶ γενικότερα καλλιτεχνικούς, τὰ δὲ τελευταῖα χρόνια, σὲ κάποιον βαθμὸ καὶ μουσικολογικούς.

Πέρα, ὅμως, ἀπὸ τις προϋποθέσεις γιὰ τὴν καλὴ γνῶση καὶ ἀπόδοση τῆς Ψαλμωδίας, πάντοτε θὰ πρέπει νὰ ἀναζητοῦνται καὶ νὰ ἐξετάζονται οἱ τυχόν εὐρύτερες γνώσεις καὶ δεξιότητες, οἱ ὁποῖες θὰ μπορούσαν νὰ συμβάλουν στὴν ἀρτιότερη κατάρτιση τῶν φορέων καὶ ἐκφραστῶν τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, ἄρα καὶ στὴν οὐσιαστικότερη διάδραση τῆς Ψαλμωδίας κατὰ τὴν ὥρα τῆς Θείας Λατρείας. Ἔτσι, εὐρύτερες μουσικὲς γνώσεις (π.χ., λαϊκῆς καὶ παραδοσιακῆς, κοσμικῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς, εὐρωπαϊκῆς, ἀραβοπερσικῆς ἢ ἀνατολικῆς μουσικῆς) καὶ δεξιοτεχνίες μουσικῶν ὀργάνων, μουσικολογικὲς γνώσεις (π.χ. κωδικολογία, μουσικὴ παλαιογραφία, ἱστορία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς κ.ἄ.), παιδαγωγικὴ κατάρτιση, ψυχολογικὲς, κοινωνιολογικὲς, ἀνθρωπολογικὲς, ἱστορικολογικὲς σπουδές, θετικὲς ἐπιστῆμες (π.χ., φυσικομαθηματικὲς, φωνιατρικὲς, μουσικοθεραπευτικὲς κ.τ.ῶ.), ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνασχόληση μὲ τις σύγχρονες τεχνολογικὲς ἐπιστῆμες (π.χ. ἠχοληπτικὲς, ἠλεκτρονικο-υπολογιστικὲς, κ.τ.ῶ.), καθὼς καὶ λοιπὲς ἐπιστημονικὲς ἢ καλλιτεχνικὲς γνώσεις καὶ δεξιότητες, οἱ ὁποῖες μποροῦν καὶ καλοῦνται νὰ βροῦν κοινὰ πεδία ἔρευνας, μελέτης καὶ διαδραστικῆς συνεργασίας μὲ τὴν Ψαλτικὴ Τέχνη, ὅλα αὐτὰ θὰ πρέπει, ὅπωςδήποτε, νὰ ἀποτελοῦν ἐργαλεῖα τῆς σύγχρονης βυζαντινομουσικολογικῆς ἔρευνας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια νὰ ἀναζητοῦν στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη ἐργαλεῖα γιὰ τὴν διεύρυνση καὶ ὑποβοήθηση τῶν δικῶν τους ἐρευνητικῶν ἢ πειραματικῶν δράσεων.

Εὐχαριστῶ ἐκ μέσης καρδίας γιὰ τὴν βοήθειά τους:

- Τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Δημητριάδος καὶ Ἄλμυροῦ, κ. Ἰγνάτιο
- Τον Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη π. Καλλίνικο Γεωργακόπουλο

- Τα στελέχη της Ι. Μητροπόλεως Δημητριάδος, που συνεργάστηκαν μαζί μας
- Τον Διευθυντή της Α.Θ.Σ.Β., κ. Παντελή Καλαϊτζίδη
- Τα μόνιμα και εποχικά στελέχη της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου
- Την Επιστημονική Επιτροπή του Συνεδρίου

και εξαιρέτως, τα μέλη του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου, Κωστή Δρυγιανάκη (Επιστημονικό Συνεργάτη) και Ζωή Ναούμ (Γραμματέα του Τομέα) και τα λοιπά πρόσωπα της Οργανωτικής Επιτροπής.

Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης
Διευθυντής του Τομέα Ψαλτικής

Επιστημονική Επιτροπή Συνεδρίου

Θωμάς Αποστολόπουλος (Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν (Τομέας Τεχνολογίας τοῦ Ἦχου, Μουσικοπαιδαγωγικῆς καὶ Βυζαντινῆς Μουσικολογίας) τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐ.Κ.Π.Α.), Πρόεδρος τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συνεδρίου.

Ἐμμανουήλ Γιαννόπουλος (Ἐπίκουρος Καθηγητής τοῦ Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Α.Π.Θ. – Γνωστικό Ἀντικείμενο «Βυζαντινὴ Μουσικολογία μὲ ἐξειδίκευση στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη»),

Μιχαήλ Στρουμπάκης (Ἐπίκουρος Καθηγητής τῆς Πατριαρχικῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Κρήτης – Γνωστικό Ἀντικείμενο «Ἱστορικὴ Βυζαντινὴ Μουσικολογία»),

καὶ ὁ Διευθυντής τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου, **Κωνσταντῖνος Χαρίλ. Καραγκούνης** (Μόνιμος Ἐπίκουρος Καθηγητής τῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν – Γνωστικό Ἀντικείμενο «Βυζαντινὴ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ»)

Οργανωτικὴ Επιτροπὴ

(Πρόεδρος) **Κωνσταντῖνος Χαρίλ. Καραγκούνης**, ὡς ἀνωτέρω

π. Καλλίνικος Γεωργακόπουλος, Ἀρχιμανδρίτης τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος, Προϊστάμενος Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης Βόλου.

Βαλίλα Γιαννουτάκη, Θεολόγος, Γραμματέας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου.

Κωστής Δρυγιαννάκης, Συνθέτης

Παναγιώτης Κ. Καραγκούνης, Ἀπόφοιτος τοῦ Τμήματος Λαϊκῆς καὶ Παραδοσιακῆς Μουσικῆς Α.Τ.Ε.Ι. Ἡπείρου – Διπλωματοῦχος Βυζαντινῆς Μουσικῆς.

Χαρίλαος Κ. Καραγκούνης, Τελειόφοιτος τοῦ Τμήματος Λαϊκῆς καὶ Παραδοσιακῆς Μουσικῆς Α.Τ.Ε.Ι. Ἡπείρου – Διπλωματοῦχος Βυζαντινῆς Μουσικῆς.

Ζωὴ Ναούμ, Κιθαρίστα – Διπλωματοῦχος Βυζαντινῆς Μουσικῆς

Κλαίρη Νικολάου, Θεολόγος, Γραμματέας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου.

Δημοσθένης Σπανουδάκης, Δρ Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τοῦ Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Α.Π.Θ.

Συνεργάτες:

Έπιστημονική και γενική διεύθυνση:
Κωνσταντίνος Χ. Καραγκούνης

Γενική γραμματεία:
Κωστής Δρυγιαννάκης

Μεταφράσεις:
Ζωή Ναούμ
Κωστής Δρυγιαννάκης

Έπιμέλεια έντύπων:
Κωστής Δρυγιαννάκης
Κωνσταντίνος Καραγκούνης
Φιλοκτήμων Σταμόπουλος-Σαμαράς (ΙΜΔ)

Έπιμέλεια ιστοσελίδας συνεδρίου:
Παναγιώτης Γεωργακόπουλος
Άλέξανδρος Ίατρίδης
Κωνσταντίνος Καραγκούνης

Προβολή και έπικοινωνία:
Νίκος Βαραλής (Ρ/Σ ΙΜΔ “Ορθόδοξη Μαρτυρία”)
Βαλίλα Γιαννουτάκη (ΑΘΣΒ)
π. Έπιφάνιος Οίκονόμου (Γραφεΐο Τύπου ΙΜΔ)

Γραμματεία:
Βαλίλα Γιαννουτάκη (ΑΘΣΒ)
Κλαίρη Νικολάου (ΑΘΣΒ)

Τεχνικός τομέας:
Έλίας Κατοΐκος (ΙΜΔ)

Συντονισμός φιλοξενίας:
Ζωή Ναούμ
Παναγιώτης Καραγκούνης
Χαρίλαος Καραγκούνης
Μόνιμο και έκτακτο προσωπικό του Συνεδριακού Κέντρου Θεσσαλίας

Χορηγός:
Ύερὰ Μητρόπολις Δημητριάδος και Άλμυροϋ

ΜΕΡΟΣ Α΄:

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΡΧΟΝΤΑ ΜΟΥΣΙΚΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟ
ΚΥΡΙΑΖΗ (ΖΑΧΟ) ΝΙΚΟΛΕΡΗ

«...έν επίγνωσει ύμνουῦντας Σε...»
**Θεολογικὲς Προϋποθέσεις γιὰ τὴν Ἱερὰ Ψαλμωδία
στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία**

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΡΙΑ. ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ

Ἀναπληρωτὴς Καθηγητὴς «Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς»
(Ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν), Ἑλλάδα
Διευθυντὴς Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας
(Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου), Ἑλλάδα

kxkaragounis8@gmail.com

Περίληψη. Ποιό εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ ὄρου Ψαλμωδία στὴν Ὁρθόδοξη θεολογία καὶ λατρεία; Ἡ βιωματικὴ (συμ-)μετοχὴ σὲ αὐτὴ ἢ ἔστω ἡ ἀπλὴ (ἀλλά, πάντως, βιωματικὴ) ἀκρόαση αὐτῆς εἶναι ἀπροϋπόθετες; Ποιὲς πρακτικὲς, ἠθικὲς, δογματικὲς καὶ ἐν γένει θεολογικὲς προϋποθέσεις ἀπαιτοῦνται, σύμφωνα μὲ τὴν εὐαγγελικὴ καὶ πατερικὴ παράδοση, προκειμένου ἡ Ψαλμωδία τοῦ πιστοῦ καὶ τῆς Κοινότητος νὰ εἶναι εὐάρεστη στὸν Κύριο; Σὲ ποιό βαθμὸ εἶναι ἐφικτὴ ἢ μὲ «ἐπίγνωση» ἀνύμνηση τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ πῶς καλλιεργεῖται ἢ ἐπιτυγχάνεται ἡ «ἐπίγνωση» αὐτῆ; Εἶναι διαδικασία νοητικὴ καὶ γνωσιολογικὴ ἢ βιωματικὴ καὶ ἐμπειρικὴ; Τί θεολογοῦν οἱ Πατέρες γιὰ τὴν ἄνευ ἐπίγνώσεως Ψαλμωδία καὶ πῶς ἐπιτιμοῦν ὄσους ἀνεπίγνώστως προσφέρουν προσευχὴ καὶ λατρεία στὸν Κύριο διὰ τῆς Ψαλμωδίας;.

Α΄. Η ΕΠΙΓΝΩΣΗ ΩΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ

Προϋπόθεση α΄: Ἐπίγνωση τοῦ περιεχομένου τοῦ ὄρου Ψαλμωδία στὴν Ὁρθόδοξη θεολογία καὶ λατρεία

Σεβασμιώτατε, πατέρες καὶ ἀδελφοί, τὸ θέμα τῆς ἀνακοινώσεώς μου ἀφορᾷ στὴν «ἐπίγνωση» ὡς προϋπόθεση τῆς ἱερᾶς Ψαλμωδίας. Ἐντούτοις, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἐπιτρέψτε μου, παρακαλῶ, νὰ καταθέσω τὴν ἄποψη, ὅτι γιὰ νὰ ἀποκτήσουμε τὴν ἐπίγνωση ὡς προϋπόθεση τῆς Ψαλμωδίας, πρέπει πρωτίστως νὰ γνωρίζουμε, τί εἶναι Ψαλμωδία. Εἴμαστε βέβαιοι, ὅτι ἔχουμε ἐπίγνωση τί δηλώνει καὶ τί περιλαμβάνει ὁ ὄρος; Ἡ οὐσιαστικὴ γνώση τῆς ὄντολογίας τῆς Ψαλμωδίας, δηλαδή, τοῦ τί, στὴν πραγματικότητα, εἶναι Ψαλμωδία τῆς Ὁρθόδοξης λατρευτικῆς πράξεως, εἶναι προϋπόθεση ὅλων ὄσων θὰ ἀκολουθήσουν.

Σὲ μία ἐργασία μου μὲ τίτλο, «Τὸ “Ὀλον” καὶ τὰ “ἐπιμέρους” στὴν Ψαλτικὴ», τὴν ὁποία παρουσίασα στὸ 2ο Ἱεροψαλτικὸ Συνέδριο Κρήτης στὰ Χανιά, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 2016¹, προσπαθῶντας νὰ ἀπαντήσω στὸ ἐρώτημα, ποιά εἶναι τὰ «ἐπιμέρους» στοιχεῖα, ποὺ συνθέτουν τὸ «ὄλον» στὴν Ψαλμωδία, ἔδωσα ἕναν ὀρισμὸ ἢ καλύτερα μία περιγραφή τοῦ περιεχομένου τῆς Ψαλμωδίας, ὅπως ἡ οὐδενία μου τὴν κατανοεῖ. Ἐπιτρέψτε μου, παρακαλῶ, νὰ μεταφέρω μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἀνακοίνωση:

«Οἱ ὄροι Ψαλτικὴ Τέχνη καὶ Ψαλμωδία... πρέπει νὰ διαφοροποιῶνται. Ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη ὡς ὄρος εἶναι στενότερος σὲ σχέση μὲ τὴν Ψαλμωδία καὶ δηλώνει τὸ ἐκκλησιαστικὸ μέλος

¹ 2ο Ἱεροψαλτικὸ Συνέδριο Κρήτης, «Ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη στὴ Σύγχρονη Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Κοινωνικὴ Πραγματικότητα», Χανιά, 2 - 4 Δεκεμβρίου 2016, τὰ Πρακτικὰ τοῦ ὁποίου ἐκδόθηκαν στὸ Ἐπίσημο Δελτίο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης «Ἀπόστολος Τίτος», περίοδος Γ΄, τεῦχος 37, Σεπτέμβριος 2018, σελ. 245 - 266.

(= ἄσμα), ὅπως αὐτὸ ἐξελίχθηκε καὶ διαμορφώθηκε στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων ὑπὸ συγκεκριμένο κάθε φορά θεωρητικὸ καὶ σημειογραφικὸ ὑπόβαθρο. Ἡ Ψαλμωδία, ὅμως, ὡς ὅρος εἶναι εὐρύτατος. Μπορεῖ νὰ δηλώνει ἓνα φάσμα δεδομένων, ἀπὸ τὴν «κατὰ μόνας» ἢ «ἐν τοῖς κελλίοις» στιχολόγησι, ἄνευ μέλους, (ἀπλή ἀνάγνωσι) τῶν Ψαλμῶν ὡς ἀτομικὴ προσευχὴ -ὅπως πρὸ πολλοῦ ἔχει ἀποδείξει ὁ καθηγητὴς Ἀθανάσιος Βουρλῆς στὸ ἔργο του, «*Οἱ περὶ Ψαλμωδίας πληροφορίες τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης (Θεολογικὴ καὶ Μουσικολογικὴ Μελέτη)*»², ἕως τὴν τέλεση ὁλόκληρων Ἀκολουθιῶν καὶ Μυστηρίων ἀπὸ σύσσωμὴ τὴν ἐκκλησιαστικὴ Κοινότητα, μὲ ὅ,τι αὐτὴ ἢ τέλεση περιλαμβάνει καὶ συνεπάγεται.»³

Εὐθύς ἀμέσως βλέπουμε ὅτι ἡ Ψαλμωδία ἀναφέρεται καὶ στὰ δύο εἶδη προσευχητικῆς Λατρείας τῆς Ἐκκλησίας μας: Α΄. Στὴν ἀτομικὴ προσευχὴ καὶ Β΄. στὴν κοινή, ὁμαδικὴ Λατρεία τῆς ἱερᾶς Κοινότητος, κυρίως ἐντὸς τοῦ Ναοῦ, ἀλλὰ σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ.

Α΄. Ἡ Ψαλμωδία στὴν ἀτομικὴ προσευχὴ δηλώνει τὴν «κατὰ μόνας», «ἐν τοῖς κελλίοις» ἢ «ἐν τοῖς ταμείοις», στιχολόγησι, ἄνευ μέλους (ἀπλή ἀνάγνωσι) τῶν Ψαλμῶν καὶ, κατ' ἐπέκτασι, τὴν ἀνάγνωσι τῶν καθ' ἡμέρα τακτικῶν καὶ περιστάσιακῶν ἢ ἐκτάκτων ἱερῶν Ἀκολουθιῶν, ἐκείνων οἱ ὁποῖες δύνανται νὰ ἀναγινώσκονται ἄνευ συμμετοχῆς ἱερέως.

Β΄. Ἡ Ψαλμωδία στὴν κοινή, ὁμαδικὴ Λατρεία ἀναφέρεται τὴν τέλεσι ὁλόκληρων Ἀκολουθιῶν καὶ Μυστηρίων ἀπὸ σύσσωμὴ τὴν ἱερὰ Κοινότητα, μὲ ὅ,τι αὐτὴ ἢ τέλεσι περιλαμβάνει καὶ συνεπάγεται, δηλαδή:

α΄. Τὸ τυπικὸ τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν, ποὺ ἀφορᾷ στὴν τάξι καὶ στὴν σειρὰ τῶν ψαλλομένων καὶ τελετουργουμένων κατὰ τὴν τέλεσι αὐτῶν.

β΄. Τὸ τελετουργικὸ τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν, ποὺ ἀφορᾷ στὴς ἱεροπραξίαι καὶ τελετουργικὰ πράξιαι, εὐλογήσεις, κινήσεις, εἰσόδους καὶ ἐξόδους, λιτανεύσεις καὶ ὄλο τὸ «ἔργο» τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ τῶν ψαλλτῶν κατὰ τὴν τέλεσι αὐτῶν.

γ΄. Τὴν θυμίασι καὶ τὴν κωδωνοκρουσία ὡς ἡχητικὸ «ἔδαφος» (τὸ λεγόμενον «μουσικὸ χαλί» ἢ, ξενικῶς, background) τοῦ τελετουργικοῦ γίνεσθαι.

δ΄. Τὴν ἐμμελῆ ἀνάγνωσι Ψαλμῶν, Προφητειῶν ἢ ἄλλων προσευχῶν.

ε΄. Τὴν μυστικῶς ἀνάγνωσι (ἐκφώνως, πάντοτε) τῶν (ἀρχ-)ἱερατικῶν εὐχῶν.

ς΄. Τὴν ἐμμελῆ ἀπαγγελία Ἀποστολικῶν ἢ Εὐαγγελικῶν Περικοπῶν καὶ εἰδικῶν εὐχῶν ὅπως, π.χ., τὸ *Ἄσπιλε, ἀμόλυντε...*, τὸ *Καὶ δὸς ἡμῖν, Δέσποτα...*, κ.τ.ἄ.).

ζ΄. Τὴν ἐμμελῆ ἐκφώνησι δεήσεων, συναπτῶν, εἰρηνικῶν, πληρωτικῶν ἢ τῶν ἀκροτελευτιῶν τῶν (ἀρχ-)ἱερατικῶν εὐχῶν καὶ τὰ ὅμοια.

η΄. Τὴν Ψαλτικὴ Τέχνη ὡς μουσικὴ ἀπόδοσι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων,

θ΄. Τὸ κανονάρχημα, τὸν ἄριστο τύπο καὶ ἔμπρακτι ἐφαρμογὴ τῆς ἀρετῆς τῆς ὑπακοῆς στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη.

ι΄. Τὸ ἰσοκράτημα, ὡς τύπο καὶ ὑπενθύμισι ἐκείνου τοῦ, *Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου Θεοῦ*, τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ ὡς ὑπόμνησι τῆς ἀναγκαιότητος γιὰ σταθερὰ στάσι καὶ ἐμμονὴ στὴν ὀρθοδοξία καὶ ὀρθοπραξία τοῦ Εὐαγγελίου.

ια΄. Αὐτὴν καθαυτὴν τὴν ἱεροψαλτικὴν στάσι καὶ κίνησι ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Ἀναλογείου, ὅχι αὐτὴ ποὺ ἀφορᾷ στὸ τελετουργικὸ τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν (π.χ. ψαλτικὴ συνοδεία λιτανεύσεων), ἀλλὰ τὴς παρακελευσματικῆς καὶ προτρεπτικῆς πρὸς τὸ ἐκκλησίασμα, διδακτικῆς κατ' οὐσίαν, κινήσεις τοῦ ἱεροψάλτου, ὅπως εἶναι ἡ τύπωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τὸ ἀνεβοκατάβασμα στὸ ψαλτικὸ στασίδιον, οἱ μικρῆς ἢ μεγάλης Μετάνοιαι, ἢ ἀφαίρεσι ἢ ἐπανατοποθέτησι τοῦ καλπακίου καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα πρέπει ἀπαρεγκλίτως νὰ προσέχον-ται καὶ νὰ τηροῦνται ἀπὸ τοὺς ἱεροψάλτες κατὰ τὴς λατρευτικῆς πράξιαι.

ιβ΄. Τέλος, τὴν μετὰ προσοχῆς καὶ συγκεντρώσεως προσευχῆ, ὥστε ὄλος ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸ τὸ «εἶναι» του, νὰ καθίσταται ἀδιάλειπτος καὶ ἀκατάπαυστος Ψαλμωδία πρὸς τὸν Κύριο καὶ διὰ τὸν Κύριο.

² Στὸ βιβλίον τοῦ *Θέματα Ἱερᾶς Ψαλμωδίας*, τεῦχος Α΄, Ἀθήνα 2000, σελ. 15 - 17.

³ Κων/νου Χαριλ. Καραγκοῦνη, «Τὸ «Ὀλον» καὶ τὰ «ἐπιμέρους» στὴν Ψαλτικὴ», ὁ.π., στὴν ἐνότητα: «*Ὀλον*» ἢ *Ψαλμωδία ὡς λατρευτικὸν βίωμα, «ἐπιμέρους» τὰ συστατικὰ τῆς Ψαλμωδίας στὴν λατρευτικὴ πράξιαι*», σελ. 262.

“Όλα τὰ ἀνωτέρω -ἴσως καὶ ἄλλα ἀκόμη- ἀποτελοῦν τὰ "ἐπιμέρους" στοιχεῖα τῆς Ψαλμωδίας ὡς "ὅλον", ὡς τὸ μόνο, διὰ βίου, καθημερινὸ ἐν ἑσπέρα καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρία καὶ παντὶ καιρῷ ἔργο τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ γῆς (ὡς θυμηθοῦμε στὸν Προϊμακὸ Ψαλμὸ (ργ') τοῦ Ἑσπερινοῦ τὸν ἐκπληκτικὸ στίχο, *Ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ -ὄχι, ἐπὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ- καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ -ὄχι, ἐπὶ τὰς ἐργασίας αὐτοῦ- ἕως ἑσπέρας*), ὅταν ὅλες οἱ ὑπόλοιπες μέριμνες τῆς ὑπάρξεώς του, στὴν πραγματικότητα, ἀποτελοῦν πάρεργα.»⁴

Εἶναι σαφές, ὅτι θεωρῶ ὅτι ἡ ἐπίγνωση τοῦ περιεχομένου τοῦ ὄρου «Ψαλμωδία» ἀποτελεῖ θεμελιώδη προϋπόθεση γιὰ τὰ περαιτέρω.

Προϋπόθεση β': Ἐπίγνωση γιὰ τὸ ἐνώπιον Ποίου ἰστάμεθα ψάλλοντες

Τὸ Κοντάκιο τῶν Θεοφανείων: *Ἐπεφάνης σήμερον τῇ οἰκουμένη, καὶ τὸ φῶς Σου, Κύριε, ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς, ἐν ἐπιγνώσει ὑμνοῦντάς Σε...*, ἀπὸ τὸ ὁποῖο τὸ παρὸν Συνέδριο ἔχει δανεισθεῖ τὸ σύνθημα τῆς θεματικῆς του, ἔρχεται νὰ μᾶς ὑπενθυμίσει, ὅτι ὁ Κύριος φανερόνεται καὶ χαρίζει τὸ Φῶς τῶν ἀκτίστων Ἐνεργειῶν του μόνο σὲ ὄσους τὸν ὑμνοῦν μὲ ἐπίγνωση. Ὅσοι ἀναγνωρίζουν τὸ «μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον», ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς *«ἐφανερῶθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι, ὡφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ»*⁵, ἔχουν κάνει ἴσως τὸ πρῶτο βῆμα ἐπιγνώσεως. Ὅταν συνειδητοποιεῖ κανεὶς, ὅτι Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, ὁ «συναλιζόμενος» καθημερινὰ μὲ τοὺς μαθητὲς Του⁶ καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῶν ἡμερῶν Του, εἶναι ὁ Δημιουργὸς τῆς Κτίσεως τῆς Π.Δ. καὶ Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρόκειται, ἀδιαψεύστως, νὰ ἐπιστρέψει ὡς Κριτὴς τῆς οἰκουμένης κατὰ τὰ Ἔσχατα, τότε αὐτὸς μὲν κάνει ἄλλο ἓνα βῆμα πρὸς τὴν ἐπίγνωση, ὁ δὲ Κύριος ἀποκαλύπτεται ἔτι περισσότερο.

Θὰ μακρηγορήσω λίγο ἀκόμη ἐδῶ. Ἄς μου ἐπιτραπῆ, παρακαλῶ, νὰ ὑπενθυμίσω ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἄρθρο *«Ὅποῖον Κελαδῶσιν»*, πὺ δημοσίευσε στὴν ἱεροψαλτικὴ ἐφημερίδα *«Φόρμιγξ»* τοῦ Κωνσταντίνου Ψάχου, τὴν α' Ὀκτωβρίου τοῦ 1901, ὁ ἅγιος τῆς λογοτεχνίας μας, ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης: Σχολιάζοντας τὸν στίχο τοῦ ἀρχαίου Πινδάρου, *«Ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι, τίνα Θεόν, τίν' ἥρωα, τίν' ἄνδρα κελαδήσομεν;»*, γράφει:

«... Ὁ μέγιστος λυρικός τῆς ἀρχαιότητος, διὰ τῆς ἀνωτέρω ἐπικλήσεως, οἰοεὶ προφητεύει. Ἡ δὲ πρόρρησις του πληροῦται εἰς ὕμνους τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας. Διότι, τίς ἄλλος εἶνε ἀληθὴς Θεός, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ κελαδῶσιν οἱ ὕμνοι, εἰμὴ ὁ Χριστός; Καὶ τίς ἥρωας εἶνε μεγαλείτερος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ πατάξαντος τὸν ἀρχέκακον ἐχθρόν, καὶ νικῆσαντος διὰ τοῦ Σταυροῦ τὸν θάνατον; Καὶ τίς εἶνε ἀνὴρ, τίς ἄνθρωπος ἀληθέστερος ἀπὸ τὸν Υἱὸν τοῦ Ἀνθρώπου, "ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβῶν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος;". Διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἄρα μουσικῆς, οἱ ὕμνοι, οἱ ἀναξιφόρμιγγες τοῦ Πινδάρου, ὑμνοῦσι τὸν ἀληθῆ Θεόν, ἥρωα καὶ ἄνδρα, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Θεραπεύεται δὲ καὶ ἡ ἀμηχανία τοῦ Πινδάρου, ὡς καὶ παντὸς ψάλτου ἢ ποιητοῦ, εὐρίσκοντος, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἠνωμένας τὰς τρεῖς ιδιότητες: τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἥρωος καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Τοιοῦτος Θεός, ἥρωας καὶ ἄνθρωπος οὐδεὶς ἄλλος ὑπάρχει εἰμὴ ὁ Ἰησοῦς Χριστός.»⁷

Ὅποια διατύπωση ἐπιγνώσεως!

Β'. ΕΠΙΓΝΩΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΨΑΛΜΩΔΙΑΣ

1. Προϋποθέσεις στὴν ἀτομικὴ «κατὰ μόνους» Ψαλμωδία: Ἐὰν ὁ προσδιορισμὸς τοῦ περιεχομένου τῆς Ψαλμωδίας ἔγινε ἀντιληπτός, καὶ μπορούμε νὰ συζητοῦμε γιὰ ἐπίγνωση τοῦ τί εἶναι Ψαλμωδία, τότε μπορούμε νὰ περάσουμε στὴν ἐπίγνωση τῶν προ-

⁴ Κων/νου Χαριλ. Καραγκούνη, ὁ.π., σελ. 262 - 263.

⁵ Α' Τιμόθ., γ' 16.

⁶ Πράξεις, α' 4.

⁷ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, *«Ὅποῖον Κελαδῶσιν!»*, *Φόρμιγξ*, ἔτος Α', φύλλο 1, 1.10.1901, σελ. 2.

ὑποθέσεων για τὴν ἄσκηση αὐτῆς καί, συγκεκριμένα, στὶς γενικότερες πρακτικές, ἠθικές, δογματικές καὶ ἐν γένει θεολογικές προϋποθέσεις ποὺ ἀπαιτοῦνται, σύμφωνα μὲ τὴν εὐαγγελική καὶ πατερική παράδοση, προκειμένου ἡ Ψαλμωδία τοῦ πιστοῦ νὰ εἶναι εὐάρεστη στὸν Κύριο· καὶ πρῶτα - πρῶτα στὴν ἀτομική, στὴν «κατὰ μόνας» Ψαλμωδία.

Εἶπαμε νωρίτερα, ὅτι Ψαλμωδία εἶναι πρῶτον ἡ «κατὰ μόνας», «ἐν τοῖς κελλίοις» ἢ «ἐν τοῖς ταμείοις» στιχολόγηση τῶν Ψαλμῶν, ἄνευ μέλους, μὲ ἀπλή ἀνάγνωση, ὡς ἀτομική προσευχή καί, κατ' ἐπέκταση, ἡ ἀνάγνωση τῶν καθ' ἡμέραν τακτικῶν ἢ περιστασιακῶν - ἐκτάκτων ἱερῶν Ἀκολουθιῶν, ἐκείνων οἱ ὁποῖες δύνανται νὰ ἀναγινώσκονται ἄνευ συμμετοχῆς ἱερέως. Αὐτὴ ἡ διαδικαασία ἀπαιτεῖ προϋποθέσεις; Τὴν ἀπάντησή μᾶς δίνουν τὰ ἴδια τὰ ἱερά κείμενα:

Προϋπόθεση γ': Ἡ πρώτη ἀναπνοὴ τῆς ἡμέρας ἀφιερωμένη στὴν Ψαλμωδία

Στὴν συνήθη Πρωινή Προσευχή, τὴν ὁποία διαβάζουν οἱ πιστοὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἔγερση ἀπὸ τὸν νυκτερινὸ ὕπνο, τὸ πρῶτο τροπάριο λέγει: *Ἐξεγερθέντες τοῦ ὕπνου προσπίπτομεν σοί, Ἀγαθέ, καὶ τὸν Ἀγγέλων τὸν ὕμνον βοῶμεν σοι, Δυνατέ. Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεός...* Ποιὰ εἶναι ἐδῶ ἡ προϋπόθεση; Νὰ προσφέρει ὁ πιστὸς στὸν Κύριο τὴν πρώτη ἀναπνοὴ τῆς ἡμέρας, τὴν πρώτη λαλιά τῆς ἡμέρας μὲ τὴν ἀνύμνηση τοῦ Τριασγίου ὕμνου, τὴν πρώτη κίνηση τῶν μελῶν του κατὰ τὴ νέα ἡμέρα μὲ τὴν πρόσπτωση στὰ γόνατα καὶ ἔτσι, γονατιστός, νὰ ψάλλει τὸ Πανάγιο Ὄνομα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὁ Κύριος ζητᾶ καὶ ἀγιάζει τὰ πρωτότοκα τοῦ λαοῦ Του, «ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους», ἐπειδὴ φιλοτιμεῖται νὰ τοῦ προσφέρονται τὰ πρωτογεννήματα τοῦ ἀνθρώπινου κόπου καὶ μόχθου, γι' αὐτὸ ζητᾶ καὶ ἡ πρώτη ἀνάσα τῶν πιστῶν νὰ ἀξιοποιεῖται καὶ νὰ Τοῦ προσφέρεται διὰ τῆς ἱερᾶς Ψαλμωδίας. Ὅπως ὁ Κύριος ἐκάθησε ἐπὶ πώλου ὄνου, στὸν ὁποῖο κανεὶς ἄλλος δὲν εἶχε στὸ παρελθὸν ἀνεβεῖ, οὔτε μετέπειτα ἀνέβηκε· ὅπως ὁ Κύριος ἐτέθη ἐπὶ καινοῦ - κενοῦ μνημείου, ὅπου οὐδεὶς ἄλλος ἐτάφη πρὸ καὶ μετὰ ἀπὸ Ἐκεῖνον· ὅπως ὁ Κύριος «κατώκησε» σὲ μήτρα πρὸ καὶ μετὰ τόκον ἀδιάρρηκτη· ἔτσι ἀρέσκειται στὴν καθημερινὴ προσφορά τοῦ πρώτου παλμοῦ τῶν φωνητικῶν μας χορδῶν καὶ τῆς πρώτης κρούσεως τῶν χειλέων μας στὴν Χάρη Του μὲ ἕναν ὕμνο, τὸν ὁποῖο ὁ ἀνευδὴς Κύριος, βεβαίως, δὲν χρειάζεται, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ μικρὸς ἄνθρωπος βραβεύεται.

Προϋπόθεση δ': Ἡ Ψαλμωδία νὰ ἀποτελεῖ μέσον ὀρθῆς καὶ σαφοῦς διατυπώσεως τοῦ δόγματος

Πρέπει, ὅμως, ἡ Ψαλμωδία νὰ προσφέρεται μὲ ὀρθὸ τρόπο, νὰ ἀποτελεῖ μέσον ὀρθῆς καὶ σαφοῦς διατυπώσεως τοῦ δόγματος (ἐν προκειμένῳ, μὲ τὴν ἀκριβῆ ἔκφραση τοῦ Τριαδολογικοῦ δόγματος). Κάτι τέτοιο, πάντως, δὲν εἶναι εὐκόλο γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Πῶς νὰ κατανοήσει καὶ πῶς νὰ περιγράψει τὴν πίστη χωρὶς τὴν φώτιση τοῦ Κυρίου; Γι' αὐτό...

Προϋπόθεση ε': Ὁ μικρὸς ἄνθρωπος νὰ ἔχει ἐπίγνωση, ὅτι «ἄνευ Ἐκεῖνου οὐ δύναται ποιεῖν οὐδέν»

...πέμπτη προϋπόθεση εἶναι ὁ μικρὸς ἄνθρωπος νὰ ἔχει ἐπίγνωση ὅτι «ἄνευ Ἐκεῖνου οὐ δύναται ποιεῖν οὐδέν», οὔτε νὰ θεολογεῖ, οὔτε κἂν νὰ ψάλλει, καὶ ὅτι ἂν ὁ Κύριος δὲν προστρέξει ἀρωγὸς στὴν προσπάθεια τοῦ πιστοῦ γιὰ ὀρθὴ ἀνύμνησή Του, ὁ ὕμνος του θὰ εἶναι ἀτελής, ἀπνευματίστος, ὡς ἐκ τούτου, μὴ εὐάρεστος στὸν Κύριο, ἴσως καὶ ἐφάμαρτος. Ὁ Κύριος πρέπει νὰ φωτίσει τὸν νοῦ καὶ τὴν καρδιά, Αὐτὸς πρέπει νὰ ἀνοίξει τὰ χεῖλη, ἐφόσον Αὐτὸς φροντίζει καὶ νὰ ἐγείρεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν νυκτερινὸ ὕπνο του. Γι' αὐτὸ ὁ πιστὸς ἐγειρόμενος ἀμέσως ἱκετεύει μὲ τὸ δεύτερο τροπάριο τῆς Πρωινῆς Προσευχῆς: *Τῆς κλίνης καὶ τοῦ ὕπνου ἐξεγείρας με, Κύριε, τὸν νοῦν μου φώτισον, καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χεῖλη μου ἀνοίξον, εἰς τὸ ὑμνεῖν Σε, Ἁγία Τριάς. Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεός...*

Προϋπόθεση ς': Φόβος τοῦ ἐρχομένου Θεοῦ - Κριτοῦ

Φθάνοντας κανεὶς στὴν ἐπίγνωση ἐνώπιον Ποίου ἴσταται ψάλλων, ὅπως τὸ εἶπαμε νωρίτερα, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ διακατέχεται ἀπὸ φόβο καὶ τρόμο, ὅπως τὰ ἐξαπτέρυγα

Σεραφεΐμ, τὰ Ὅποια μὲ τρόπο κατακαλύπτουν τὸ πρόσωπό τους στὴ θεὰ τῶν Ἐνεργειῶν τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ πιστὸς συνεχίζει στὴν Πρωινὴ Προσευχὴ του, *Ἀθρόον ὁ Κριτὴς ἐπελεύσεται, καὶ ἐκάστου αἱ πράξεις γυμνωθήσονται. Ἀλλὰ φόβω κράξομεν...* Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεός... Πέμπτη προϋπόθεση, λοιπόν, γιὰ τὴν Ψαλμωδία εἶναι ὁ φόβος τοῦ ἐρχομένου Θεοῦ - Κριτοῦ. Τὸ λέγει, ἄλλωστε, καὶ τὸ ποιηματάκι τῆς μεταβυζαντινῆς μουσικῆς προπαιδείας: *Ὁ θέλων μουσικὴν μαθεῖν καὶ θέλων ἐπαινεῖσθαι... θέλει καλὸν σωφρονισμόν καὶ φόβον τοῦ Κυρίου. Τότε νὰ μάθῃ ὁ μαθητὴς καὶ τέλειος νὰ γένη.* Ἔχει καὶ ἄλλες πολὺ ἐνδιαφέρουσες προϋποθέσεις τὸ ποιηματάκι αὐτό, ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ ἀναφερθοῦμε ἰδιαίτερα.

Εἶπαμε προηγουμένως, ὅτι ὁ πιστὸς ἀναμένει ἀπὸ τὸν Κύριο νὰ τοῦ «ἀνοίξει τὸ στόμα». Θὰ παραμείνω στὰ κείμενα τῆς Πρωινῆς Προσευχῆς, διότι εἶναι τόσο ἐντυπωσιακὸ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἄρτι ἐγερθεὶς ἐκ τοῦ ὕπνου πιστὸς δὲν ζητᾷ τίποτε βιωτικὸ ἀπὸ τὸν Κύριο στὴν Πρωινὴ Προσευχὴ του. Ἴσως θὰ σκεφτόμασταν, ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ζητᾷ εὐδόωση τῆς ἡμέρας, τῆς ἐργασίας του, ὑγεία καὶ ἀσφάλεια σωματικὴ «εἰς τὰς εἰσόδους καὶ ἐξόδους του» - ἄντε καὶ λίγο ἀσφάλεια πνευματικῆ-, εὐλογία τῶν οἰκείων προσώπων, αἴσια ἐπιστροφή στὴν οἰκία του τὸ βράδυ κ.τ.δ., ἐντούτοις, καὶ στὶς τρεῖς Εὐχὲς τῆς Πρωινῆς Προσευχῆς τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν καθοδηγεῖται νὰ ζητήσῃ ὁ πιστὸς. Ἀντιθέτως, σὲ ὅλες -ὅπως καὶ στὰ τρία Τριαδικὰ τροπάρια, πού ἔχω ἤδη ἀναφέρει- πάγιο αἶτημα τοῦ πιστοῦ εἶναι ἡ ἀξίωσή του γιὰ ἀνύμνηση τοῦ Κυρίου. Ἐδῶ διατυπώνονται ἐντυπωσιακότερες προϋποθέσεις: Διαβάζω τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα τῆς πρώτης Εὐχῆς - εὐχαριστήριος μεθ' ἰκεσίας- καὶ σχολιάζω ἐπὶ τόπου:

Προϋπόθεση ζ': Σκοπὸς τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἀκατάπαυστος δοξολόγησι τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ

Ἐκ τοῦ ὕπνου ἐξανιστάμενος, εὐχαριστῶ Σοί, Ἁγία Τριάς... (κ.λπ.), ὅτι διὰ τὴν πολλὴν Σου ἀγαθότητα καὶ μακροθυμίαν... ἤγειράς με, εἰς τὸ ὀρθρῖσαι καὶ δοξολογήσαι τὸ κράτος Σου... Ὡστε, λοιπόν, δὲν ξυπνάμε γιὰ νὰ πᾶμε στὶς δουλειές μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ «ὀρθρῖσουμε» καὶ νὰ δοξολογήσουμε τὴν Ἁγία Τριάδα; Ἄλλωστε, ὁ σκοπὸς ὅλου τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀκατάπαυστος δοξολόγησι τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ.

Προϋπόθεση η': Νὰ ψάλλουμε μὲ ἐξομολογητικὴ διάθεση

Καὶ ἐφόσον αὐτὸ καθίσταται σκοπὸς τῆς ἡμέρας (ἄρα σκοπὸς ὅλου τοῦ βίου μας), τί ζητοῦμε στὴν Εὐχή; *Καὶ νῦν φώτισόν μου τὰ ὄμματα τῆς διανοίας, ἀνοίξόν μου τὸ στόμα, τοῦ μελετᾶν τὰ λόγια Σου, καὶ συνιέναι τὰς ἐντολάς Σου, καὶ ποιεῖν τὸ θέλημά Σου, καὶ ψάλλειν Σοί ἐν ἐξομολογήσει καρδίας, καὶ ἀνυμνεῖν τὸ πανάγιον ὄνομά Σου...* Ζητοῦμε, δηλαδή, α) φωτισμὸ τῶν διανοητικῶν μας ὀφθαλμῶν (φυσικά, διότι ἡ Λατρεία τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι «λογικὴ» λατρεία) καὶ β) νὰ ἀνοίξει ὁ Κύριος τὸ στόμα μας. Μὲ αὐτὲς τὶς δύο δωρεές - ἐφόδια ἐπιδιώκουμε πέντε πράγματα καὶ προσευχόμεστε γι' αὐτά:

α) Νὰ μελετοῦμε τὸν λόγο / Λόγο τοῦ Κυρίου,

β) νὰ καταλαβαίνουμε ὅ,τι μελετοῦμε (τὸ «συνιέναι τὰς ἐντολάς»),

γ) νὰ πραγματώνουμε ὅ,τι διαβάσαμε καὶ κατανοήσαμε (τὸ «ποιεῖν τὸ θέλημά Του»),

δ) νὰ ψάλλουμε μὲ ἐξομολογητικὴ διάθεση τῆς καρδιᾶς, δηλαδή, νὰ ψάλλουμε ἀναγνωρίζοντας τὸ ἄφατο μεγαλεῖο τοῦ Κυρίου ἔναντι τῆς δικῆς μας ἀπερίγραπτης οὐδενίας,

καὶ ε) νὰ ἀνυμνοῦμε τὸ ὄνομά Του. Ποιὸ εἶναι αὐτὸ τὸ ὄνομα; Αὐτὸ πού ὁ σαρκωθεὶς Υἱὸς ἐφάνερωσε στοὺς ἀνθρώπους (Ἐκεῖνος εἶπε, «ἐφάνερωσα τὸ ὄνομά Σου τοῖς ἀνθρώποις»), πού δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ ὄνομα «τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»⁸.

Δὲν εἶναι συγκλονιστικὸ, ὅτι τὰ δύο ἀπὸ τὰ πέντε αἰτήματά μας ἀφοροῦν τὴν Ψαλμωδία; Ἰδοῦ, λοιπόν, ἡ ὀγδόη (η') προϋπόθεσι: Νὰ ψάλλουμε μὲ ἐξομολογητικὴ διάθεση.

⁸ Ἰωάν., ιζ' 6.

Προϋποθέσεις θ' - ι': Ψαλμωδία με ταπείνωση - Ψαλμωδία με καθαρή καρδιά

Πηγαίνω, στην δεύτερη Εύχή: *Δόξα Σοι, Βασιλεῦ, Θεέ Παντοκράτορ...* Τί ζητούμε σε αυτή; Και πάλι, τίποτε βιοτικό, παρά μόνο α) να δεχθεί ὁ Κύριος τὴν Ψαλμωδία ἀπὸ τὰ χεῖλη μας [*Δέξαι, Κύριε, καὶ τὴν φωνὴν τῆς δεήσεώς μου, ὡς τῶν Ἁγίων καὶ νοερῶν Σου δυνάμεων*] καὶ β) νὰ ὁμοιάσουμε τὶς φρόνιμες Παρθένες τῆς Παραβολῆς. Στὸ τί; Ὅχι στὴν παρθενία, ὄχι στὴν σωματικὴ καὶ ψυχικὴ σωφροσύνη, ὄχι στὴν ἐπαγρύπνηση, ὄχι στὴν προνοητικότητα ἐκείνων, ἀλλὰ, στὸ νὰ προσφέρουμε τὴν αἴνεσή μας πρὸς τὸν Κύριο με ταπείνωση καὶ καθαρή καρδιά: [*...καὶ εὐδόκησον ἐν καρδίᾳ καθαρᾷ καὶ πνεύματι ταπεινώσεως, προσενεχθῆναι Σοὶ τὴν ἐκ τῶν ρυπαρῶν χειλῶν μου αἴνεσιν. Ὅπως κάγώ κοινωνῶ γένωμαί τῶν φρονίμων παρθένων...*] Μήπως, τελικῶς, τὸ ἔλαιον (τὸ λαδάκι) τῶν φρονίμων Παρθένων εἶναι -σὺν τοῖς ἄλλοις- ἡ «καθαρὰ καὶ ταπεινὴ Ψαλμωδία»; Ἄν εἶναι ἔτσι, γιατί τὴν ἀμελοῦμε τόσο; Πάντως, Ψαλμωδία με ταπείνωση καὶ καθαρή καρδιά δὲν ἐπιτυγχάνεται, νομίζω, ἄνευ τῆς ἐπιγνώσεως ἐνώπιον Ποίου ψάλλουμε.

Προϋπόθεση ια': Ἡ δοξολόγηση τοῦ Κυρίου νὰ εἶναι τὸ κύριο καθημερινὸ ἔργο τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι πάρεργο

Ἀκόμη συγκλονιστικότερη εἶναι ἡ τρίτη Εὐχὴ τῆς Πρωινῆς Προσευχῆς, *Σὲ εὐλογοῦμεν, Ὑψίστε Θεέ καὶ Κύριε τοῦ ἐλέους...*, τὴν ὁποία εὐρίσκουμε καὶ στὴν Ἀκολουθία τοῦ Μεσονυκτικοῦ. Θὰ ἦταν δυνατόν, νὰ μὴν εἶναι συγκλονιστικὴ, ἀφοῦ εἶναι ποίημα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου; Λοιπόν, ἐδῶ διαβάζουμε: *Εὐχαριστοῦμέν Σοι, ὅτι οὐ συναπώλεσας ἡμᾶς ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν, ἀλλ' ἐφιλανθρωπέυσω συνήθως καί... ἡμᾶς ἡγείρας εἰς τὸ δοξολογῆσαι τὸ κράτος Σου.* Ὅπως ἡ πρώτη Εὐχὴ, ἔτσι καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος ἀποφαίνεται, ὅτι σκοπὸς τῆς πρωινῆς μας ἐγέρσεως ἀπὸ τὸν ὕπνο εἶναι ἡ δοξολόγηση τοῦ Κυρίου -διὰ τῆς Ψαλμωδίας, φυσικά-, ὅπως διευκρινίζει ἀμέσως. Εἶναι ἐντυπωσιακὴ ἡ ταύτιση ποὺ ὑπάρχει στὸ ζήτημα αὐτὸ μεταξὺ τῆς ἀγιογραφικῆς καὶ σύσσωμης σχεδὸν τῆς πατερικῆς παραδόσεως. Θυμίζω, πάλι, τὸν στίχο τοῦ Προοιμιακοῦ Ψαλμοῦ, *Ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἕως ἑσπέρας.* Ποιὸ εἶναι, ἀλήθεια, αὐτὸ τὸ «ἔργον» τοῦ ἀνθρώπου (σὲ Ἐνικὸ Ἀριθμὸ, ὄχι «ἐπὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὰς ἐργασίας αὐτοῦ»), γιὰ τὸ ὁποῖο ξυπνᾷ τὸ πρωὶ καὶ ἐξέρχεται στὸν βίον του, γιὰ νὰ τὸ ἐργαστεῖ, ἂν ὄχι ἡ εὐχαριστία, ἡ ἀνύμνηση, ἡ εὐλόγηση, ἡ δοξολόγηση, ἡ ἐξομολόγηση (δηλαδή, ἡ ἐξομολογητικὴ δοξολόγηση) καὶ ἡ προσκύνηση τοῦ Ὄνόματος τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ; Εἶναι ἡ ἀδιάλειπτος «λόγω, ἔργω καὶ διανοίᾳ» Ψαλμωδία τοῦ Κυρίου καὶ αὐτὴ νὰ εἶναι κύριο καθημερινὸ ἔργο τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι πάρεργο. Θὰ μπορούσα νὰ ἀναφέρω δεκάδες τοποθετήσεις Πατέρων ἐπὶ τοῦ θέματος, ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦ παρόντος.

Προϋποθέσεις ιβ' - ιγ': Νὰ ἐπιζητεῖται πάντοτε ὁ φωτισμὸς τοῦ Κυρίου - Νὰ ἀποβάλλεται ἡ ψυχικὴ ραθυμία

Στὴ συνέχεια τῆς Εὐχῆς ἀκολουθεῖ μία σειρά ἱκετευτικῶν ἀναβαθμῶν, οἱ ὁποῖοι εἰσάγονται μετὰ τὴν φράση *Διὸ δυσωποῦμεν τὴν ἀνείκαστόν Σου Ἀγαθότητα*, καὶ ἀκολουθεῖ ἓνα λεκτικὸ crescendo αἰτημάτων, ὅλα σχετικὰ μετὰ τὴν ἱερὰ Ψαλμωδία:

α) *Φώτισον ἡμῶν τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμούς.* Ἐπιζητεῖται πρωτίστως ὁ φωτισμὸς τῶν ὀφθαλμῶν τῆς διανοίας, ὅπως καὶ στὴν πρώτη Εὐχὴ.

β) *Καὶ τὸν νοῦν ἡμῶν ἐκ τοῦ βαρέος ὕπνου τῆς ραθυμίας ἀνάστησον.* Πῶς νὰ ἀποβῆ ἡ ἡμέρα τοῦ ἀνθρώπου δοξολογικὴ καὶ ἐξομολογητικὴ γιὰ τὸν Κύριο, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἀποβάλλει ἀπὸ τὸν νοῦν του τὸ «μέγα δεινόν», τὴν ραθυμία; Ἡ ραθυμία βαραίνει τοὺς ὀφθαλμούς, ἐκλύει τὴν καρδιά, θολώνει τὸν νοῦν, παραλύει τὴν διάθεση, καλλιεργεῖ τὴν ἀπογοήτευση, τὴν ἀπόγνωση καὶ τὴν ἀπελπισία, ἀρπάζει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν χώρο τῆς Χάριτος καὶ τὸν αἰχμαλωτίζει σὲ γῆ ἄλλοτρία. Ὅμως, *πῶς ἄσωμεν τὴν ὁδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἄλλοτρίας*, κατὰ τὸν Ψαλμωδὸ; Μόνο θρῆνος συνάδει στὴν γῆ τῆς ἐξορίας, ὄχι μόνο στὴν ὄντολογικὴ Βαβυλώνα, ἀλλὰ καὶ στὴν πνευματικὴ κατάσταση τῆς δουλείας, τῆς ψυχικῆς καταδουλώσεως ἀπὸ τὸν ἐχθρό. Ὁ ὕμνος, ἡ Ψαλμωδία, ἀπουσιάζει. Ἐπομένως, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος πρέπει νὰ «συνεργασθοῦν» γιὰ νὰ νικηθεῖ ἡ ψυχικὴ ραθυμία· ὁ ἄνθρωπος θέλοντας καὶ ἀγωνιζόμενος καὶ ὁ Κύριος εὐλογώντας, ἐνισχύοντας καὶ ἐπιβραβεύοντας.

Προϋπόθεση ιδ': Νὰ εὐλογοῦνται τὸ στόμα, τὰ χεῖλη καὶ τὰ λοιπὰ φωνητικὰ ὄργανα τοῦ πιστοῦ, νὰ καθαγιαζοῦνται καὶ νὰ ἀφορίζονται μόνο γιὰ Ἐκεῖνον

γ) Ἐπόμενος ἀναβαθμὸς παρακλήσεως τὸ, *ἀνοιξον ἡμῶν τὸ στόμα καὶ πλήρωσον αὐτὸ τῆς Σῆς αἰνέσεως. Πᾶσα δωρεὰ «ἄνωθεν ἐστὶ καταβαίνουσα»*. Ἡ αἴνεσις τοῦ Κυρίου εἶναι ἀδύνατη, ἐὰν ὁ ἴδιος δὲν εὐλογήσῃ τὴν πρόθεσή μας καὶ, ἂν δὲν εἶναι ἀδύνατη, πάντως, εἶναι ἀνευλόγητη, «κατὰ παραχώρησιν», ὄχι κατ' εὐδοκίαν Κυρίου. Τὸ στόμα, τὰ χεῖλη καὶ τὰ λοιπὰ φωνητικὰ ὄργανα τοῦ πιστοῦ, πρέπει νὰ εὐλογοῦνται, νὰ καθαγιαζοῦνται καὶ νὰ ἀφορίζονται γιὰ ἀποκλειστικὴ χρῆση μόνο γιὰ Ἐκεῖνον.

Προϋποθέσεις ιε' - ις': Τὸ «ἀπερισπάστως ψάλλειν» - Ἡ κατανόηση καὶ λογικὴ μετοχὴ στὰ ψαλλόμενα

δ) Ἄν, ὅμως, ὁ Κύριος «πληρώσει» τὸ στόμα μας μὲ τὴν αἴνεσή Του, τότε θὰ νηθηθῶμεν ἀπερισπάστως *ἄδειν τε καὶ ψάλλειν, καὶ ἐξομολογεῖσθαι τῷ ἐν πᾶσι καὶ ὑπὸ πάντων δοξαζομένῳ Θεῷ, τῷ Ἀνάρχῳ Πατρὶ, σὺν τῷ Μονογενεῖ Αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ Παναγίῳ καὶ Ἀγαθῷ καὶ Ζωοποιῷ Αὐτοῦ Πνεύματι...* Τί ἔχουμε ἐδῶ; Δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀποβολὴ τῆς ραθυμίας. Ἀδιαπραγμάτευτη προϋπόθεση εἶναι καὶ τὸ «ἀπερισπάστως ἄδειν τε καὶ ψάλλειν, καὶ ἐξομολογεῖσθαι». Ἐὰν ἡ γλῶσσα ψάλλει ἢ στιχολογεῖ ἢ ἀναγινώσκει, ἀλλὰ ὁ νοῦς εὐρίσκεται περισπασμένος μακριὰ ἀπὸ τὴν προσευχητικὴ διαδικασία, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ συγκέντρωση, ἀποβολὴ τῶν λογισμῶν καὶ «πάσης βιωτικῆς μερίμνης», κυρίως κατανόηση καὶ λογικὴ μετοχὴ στὰ λεγόμενα καὶ ψαλλόμενα, τότε σὲ τί διαφέρουμε ἀπὸ τὸ «ἀλαλάζον κύμβαλον» καὶ τὸν «ἠχοῦντα χαλκόν»;

ε) Μία παρατήρηση· ἐδῶ χρησιμοποιοῦνται οἱ λέξεις «ἄδειν», «ψάλλειν» καὶ «ἐξομολογεῖσθαι». Πρόκειται γιὰ τρεῖς διαφορετικὲς λέξεις γιὰ τὸ ἴδιο πρᾶγμα ἢ μήπως δὲν εἶναι ἔτσι; Σαφῶς, δὲν εἶναι ἔτσι. Τὸ «ἄδειν» ἀναφέρεται στὴν ἀνύμνηση τοῦ Θεοῦ μὲ ὕμνους καὶ πνευματικὲς Ὠδές, τὸ «ψάλλειν» στὴν αἴνεσή Του μὲ Ψαλμούς καὶ τὸ «ἐξομολογεῖσθαι» στὴν δοξολογήσῃ Του διὰ τῆς νοερᾶς προσευχητικῆς διαθέσεως, μέσω εὐχῶν, δεήσεων καὶ λοιπῶν ἀναγνωσμάτων. Ἔρχεται, λοιπόν, ἡ φράση αὐτὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου σὲ πλήρη συσχετισμὸ μὲ τὴν καινοδιαθηκικὴ παύλειο διατύπωση, *Πληροῦσθε ἐν Πνεύματι, λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ὠδαῖς πνευματικαῖς, ἄδοντες καὶ ψάλλοντες τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ* ⁹.

Ἀλλὰ ἂς ἀφήσουμε τὴν Πρωινή Προσευχὴ καὶ ἂς δοῦμε ἄλλα ἱερὰ κείμενα. Εἶναι φανερό, ὅτι προσπαθῶ νὰ τεκμηριώσω τὰ λεγόμενά μου σὲ κείμενα ἁγίων Πατέρων, τὰ ὁποῖα ἡ λειτουργικὴ καὶ ὑμνογραφικὴ παράδοση ἔχει υἱοθετήσῃ ἐδῶ καὶ αἰῶνες, χρησιμοποιῶντας αὐτὰ ἀδιάκοπα στὸν νυχθήμερο, ἐβδομαδιαῖο καὶ ἐτήσιο ἐορτολογικὸ κύκλο:

Προϋπόθεση ιζ': Ὁ Χριστὸς προσφέρει τὴν ἐπίγνωση ὡς δωρεὰ ἀποκαλύψεως

Στὴν πολὺ γνωστὴ καὶ σχεδὸν σὲ ὅλες τὶς ἀκολουθίες λεγόμενῃ Εὐχή, *Ὁ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ*¹⁰, ἡ ἐπίγνωση εἶναι κορυφαῖο αἶτημα, μὲ τὸ ὁποῖο ὀλοκληρώνεται μία μακρὰ σειρὰ αἰτημάτων. Γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἐπίγνώσεως «τῆς ἀπροσίτου δόξης» τοῦ Κυρίου ζητεῖται ἡ περιτείχιση τοῦ πιστοῦ, ἡ περιφρούρηση καὶ καθοδήγησή του, ἀπὸ

⁹ Ἐφεσ., ε' 18β - 19, καὶ ἄλλοι.

¹⁰ Ὁλόκληρη ἡ Εὐχὴ ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ὁ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς προσκυνούμενος καὶ δοξαζόμενος Χριστὸς ὁ Θεός, ὁ μακρόθυμος, ὁ πολυέλεος, ὁ πολνεύσπλαγχνος, ὁ τοὺς δικαίους ἀγαπῶν καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐλεῶν, ὁ πάντας καλῶν πρὸς σωτηρίαν διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, αὐτὸς Κύριε, πρόσδεξαι καὶ ἡμῶν ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τὰς ἐντεύξεις καὶ ἴθνην τὴν ζωὴν ἡμῶν πρὸς τὰς ἐντολάς σου. Τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀγίασον, τὰ σώματα ἄγνισον, τοὺς λογισμοὺς διόρθωσον, τὰς ἐννοίας κάθαρσον καὶ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, κακῶν καὶ ὀδύνης. Τείχισον ἡμᾶς ἀγίοις σου Ἀγγέλοις, ἵνα τῇ παρεμβολῇ αὐτῶν φρουρούμενοι καὶ ὀδηγούμενοι καταστήσωμεν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀπροσίτου σου δόξης, ὅτι εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.»

ἀγίους Ἀγγέλους, αὐτὸ δὲ τὸ ζητούμενο, ἡ ἐπίγνωση, λαμβάνει τὴν ἴδια διαβάθμιση στὰ αἰτήματα μὲ «τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως»! *Τείχισον ἡμᾶς ἀγίοις σου Ἀγγέλοις, ἵνα τῇ παρεμβολῇ αὐτῶν φρουρούμενοι καὶ ὀδηγούμενοι καταστήσωμεν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀπροσίτου σου δόξης, ὅτι εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.* Αὐτὸς δὲ στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ ἀπρόσιτος δόξα καὶ καλεῖται νὰ εὐδοκήσει στὴν ἐπίγνωση αὐτῆς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς προσκυνούμενον καὶ δοξαζόμενον Χριστὸν τὸν Θεόν, Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ προσφέρει τὴν ἐπίγνωση ὡς δωρεὰ ἀποκαλύψεώς Του.

Προϋπόθεση η΄: Ἡ ἐπίγνωση τῆς Ἀληθείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀναλύσω, «τί ἐστὶν ἀλήθεια»· ὁ ἀνυπόμονος Πλάτος -ἢ μᾶλλον ἀνάξιος, κατὰ τοὺς Πατέρας-, δὲν ἐστάθη νὰ λάβει τὴν ἀπάντηση ἀπὸ τὸν Κύριο, ποὺ θὰ τοῦ ἔλεγε, «*Ἐγὼ εἰμι ἡ Ἀλήθεια*». Στὴν Εὐχὴ τῆς Β΄ Στάσεως τοῦ ΙΗ΄ Καθίσματος τῆς Προηγιασμένης, ὁ ἱεραρχὸς μεταξὺ τῶν ἄλλων εὐχεται «μυστικῶς»: *Φώτισον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν καρδιῶν ἡμῶν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς σῆς ἀληθείας*¹¹. Οὐδεὶς σώζεται, ἐὰν δὲν δεχθεῖ τὴν Ἀλήθεια, τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, σεσαρκωμένον - παθόντα - ταφέντα - ἀναστάντα καὶ ἀναληφθέντα ἐν σώματι. Ὁμοίως, καὶ ἡ ἀνύμνηση τοῦ Κυρίου ἀπὸ χεῖλη ποὺ δὲν ὁμολογοῦν ὀλοψύχως αὐτὴν τὴν Ἀλήθεια τοῦ σχεδίου τῆς Θείας Οἰκονομίας γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ κόσμου, «οὐ καλὴ». Ἐμπίπτει σὲ φαρισαϊκὴ ὑποκρισία καὶ κατακρίνεται αὐστηρὰ ἀπὸ τὸν Κύριο. Ἡ ἐπίγνωση τῆς Ἀληθείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, λοιπόν, εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἱερὰ Ψαλμωδία, εἴτε αὐτὴ γίνεται «κατὰ μόνας», εἴτε ἀπὸ ἐπίσημο Ψάλτη στὶς Ἀκολουθίες τῆς κοινῆς Λατρείας.

Προϋπόθεση ιθ΄: Ἡ ἐπίγνωση τῆς Βασιλείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ

Ἐνα ἀπὸ τὰ συχνότερα ἐφύμνια τῆς Ὁρθόδοξης ὑμνογραφίας εἶναι τὸ τοῦ εὐγνώμονος Ληστοῦ, *Μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ Βασιλείᾳ Σου*. Ὡς γνωστόν, καὶ ὁ ἐκ δεξιῶν σταυρωθεὶς Ληστής ἀρχικῶς ἐξύβριζε καὶ «ὠνείδιζε» τὸν Κύριο, σύμφωνα μὲ τὸν Ματθαῖο¹². Τί ἦταν ἐκεῖνο ποὺ ἔκαμε τὸν πρῶτον ὑβριστὴ νὰ μεταστραφεῖ ξαφνικὰ καὶ νὰ κερδίσει σὲ μιὰ στιγμή τὸν Παράδεισο, βάζοντας «κλεῖδα τὸ Μνήσθητί μου»; Τὴν ἀπάντηση μᾶς δίδει ὁ Χρυσόστομος Ἰωάννης στὴν Δ΄ Εὐχὴ τῆς Ἀκολουθίας τῆς Θείας Μεταλήψεως, ποίημα δικό του, βεβαίως. *Οὐδὲ Ληστήν ἐπιγνόντα τὴν Βασιλείαν Σου ἀπεδίωξας*, γράφει. Τί ἔκανε ὁ Ληστής, κατὰ τὸν Χρυσόστομο; «Ἐπέγνω», τὴν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἀπέκτησε, αἴφνης, ἐπίγνωση, ὅτι ὁ Συσταυρούμενός του εἶναι ὁ Βασιλεὺς καὶ Δημιουργὸς τῆς ὁρατῆς καὶ ἀοράτου Κτίσεως, ὁ Ὅποιος ἐπιστρέφει εἰς τὰ ἴδια, ἀπὸ ὅπου ποτὲ δὲν ἐχωρίσθη κατὰ τὴν ἐπίγειο βιωτὴ Του. Ἐκτοτε, ὅταν ἀμαρτωλὰ ἀνθρώπινα χεῖλη ψελίζον τροπάρια Μακαρισμῶν, καθαίρονται καὶ λαμπρύνονται κάθε φορὰ ποὺ ψάλλουν τὸ, *Μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ Βασιλείᾳ Σου*. Ἄν ὁ Ληστής σώθηκε μὲ ἓνα μόνο «Μνήσθητι», πόση ἀναψυχὴ μᾶς ἐπιφυλάσσουν οἱ πολλοὶ καὶ ἐπάλληλοι Μακαρισμοὶ τῶν ἱερῶν μας Ἀκολουθιῶν;

Προϋπόθεση κ΄: Ἡ σύνεση ἀποτελεῖ προϋπόθεση τῆς Ψαλμωδίας

Ἐνα ἀρκετὰ γνωστὸ Προσόμοιο¹³ τροπάριο, Θεοτοκίον Κάθισμα, θὰ εἶναι ὁ ἐπόμενος ὀδηγὸς μας στὴν ἀναζήτηση τῶν προϋποθέσεων τῆς ἱερᾶς Ψαλμωδίας: Τὸ ἐπεσήμανα στὰ

¹¹ Ὁλόκληρη ἡ Εὐχὴ: «*Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ Σου ἐλέγξης ἡμᾶς, μηδὲ τῇ ὀργῇ Σου παιδεύσης ἡμᾶς· ἀλλὰ ποίησον μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἐπιείκειάν Σου, ἰατρὲ καὶ θεραπευτὰ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ὀδηγῶν ἡμᾶς ἐπὶ λιμένα θελήματός Σου. Φώτισον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν καρδιῶν ἡμῶν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς σῆς ἀληθείας. Καὶ δώρησαι ἡμῖν τὸ λοιπὸν τῆς παρουσίας ἡμέρας εἰρηνικὸν καὶ ἀναμάρτητον, καὶ πάντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν· πρεσβείας τῆς Ἁγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων Σου. Ἀμήν.*»

¹² Ματθ. κζ', 44: *Τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ λησταὶ οἱ συσταυρωθέντες σὺν Αὐτῷ ὠνείδιζον Αὐτόν.*

¹³ Εἰς τὸ, Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ ἐκουσίως..., τοῦ συντόμου εἰρμολογικοῦ Δ' ἤχου.

Μεσώδια Καθίσματα του Ὁρθρου τῆς Δ΄ Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν, ὅμως, εἶναι βέβαιο, ὅτι ἀπαντᾷ ὡς Θεοτοκίον Κάθισμα καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις:

*Ὁ ἐπὶ θρόνου Χερουβὶμ καθεζόμενος,
καὶ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς ἀυλιζόμενος,
ὡς ἐπὶ θρόνου κάθεται ἀγίου αὐτοῦ, Δέσποινα, ἐν κόλποις Σου, σαρκικῶς ὁ Θεὸς γάρ,
οὕτω βασιλεύσας τε, ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη,
(ἐδῶ εἶναι ἐκεῖνο ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει...) καὶ συνετῶς νῦν ψάλλομεν Αὐτῶ...*

Τί ἔχουμε στὸ τροπάριο αὐτό; Μία ὁμολογία πίστεως περὶ τοῦ, Ποῖος εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Εἶναι α) Ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖο εἶδαν οἱ Προφῆται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης «ἐπὶ θρόνου Χερουβὶμ καθεζόμενον», β) Ἐκεῖνος, ὁ Ἰδιος, τὸν ὁποῖον εἶδαν οἱ Ἅγιοι Ἀποστολοὶ καὶ οἱ Μάρτυρες τῆς πίστεως στὰ ὄράματά τους «ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς ἀυλιζόμενον», μετὰ τὴν Ἀνάληψή Του στὴν Βασιλεία Του, γ) Ἐκεῖνος, ὁ Ἰδιος, τὸν ὁποῖον δέχθηκε σαρκικῶς ἡ Θεοτόκος στὸς κόλπους Της, δ) Ἐκεῖνος, ὁ Ἰδιος, ὁ ὁποῖος, παρότι εἶναι ὁ ἀναμενόμενος Μεσσίας τῶν Ἑβραίων, βασιλεύσει -βασιλεύει- ἐπὶ πάντα τὰ Ἔθνη. Ἐ, λοιπόν, ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὁμολογία πίστεως, ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν τὴν σαφέστατη δογματικὴ διατύπωση, ἐπακολουθεῖ ἡ ἀνύμνηση Ἐκείνου, καὶ ἡ Ψαλμωδία αὐτὴ πρὸς τὸ πρόσωπό Του εἶναι «συνετῆ»: *Συνετῶς νῦν ψάλλομεν Αὐτῶ...*, λέγει ὁ ποιητής. Ψαλμωδία μετὰ συνέσεως... Μία σύνεση ἡ ὁποία εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς γνώσεως τοῦ, Ποῖος εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Σύνεσις· καρπὸς βαθιᾶς ἐπιγνώσεως. Ἄρα, καὶ ἡ σύνεση ἀποτελεῖ προϋπόθεση τῆς Ψαλμωδίας.

2. Προϋποθέσεις γιὰ τὴν συμμετοχὴ στὴν Ψαλμωδία τῆς κοινῆς Λατρείας: Ἐὰν ἡ «κατὰ μόνας» Ψαλμωδία ἔχει ἀνάγκη τόσων προϋποθέσεων, εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἀπροϋπόθετες ἡ βιωματικὴ (συμ-)μετοχὴ στὴν Ψαλμωδία ἢ ἔστω ἡ ἀπλὴ (πάντως, βιωματικὴ) ἀκρόαση αὐτῆς κατὰ τὴν διάρκεια τῆς κοινῆς Λατρείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς Κοινότητος στὸν Ναό; Ὁχι, δὲν εἶναι ἀπροϋπόθετη ἡ συμμετοχὴ.

Στὴν ἐργασία μου, *Οἱ θεολογικὲς διδασκαλίαι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, περὶ Ψαλμωδίας, ὅπως ἀποτυπώνονται στὴν συγγραφὴ αὐτοῦ, «Κλίμαξ τῶν Ἀρετῶν»,* ἡ ὁποία ἐκδόθηκε, ἤδη, στὰ Πρακτικὰ τοῦ Προηγούμενου Συνεδρίου τοῦ Τομέα, μαζὶ μὲ ὅσα ἄλλα σπουδαῖα καὶ ψυχωφελῆ περὶ Ψαλμωδίας περισυνηλέγησαν ἀπὸ τὸ ἔργο τῆς «Κλίμακος», ἐπεσημάνθησαν καὶ οἱ σοφὲς διδαχὲς τοῦ ὁσίου, γιὰ τὸ ποιὲς εἶναι οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴν συμμετοχὴ στὴν ἱερὰ Ψαλμωδία, γιὰ νὰ ἀνέλθῃ κανεὶς στὸ ἱερὸ Ἀναλογεῖο νὰ ψάλει, εἴτε ὡς «διορισμένος» -καθὼς λέγεται- Ἱεροψάλτης, εἴτε ὡς βοηθός. Ἐπιπλέον, ὁ ἱερὸς Πατὴρ θέτει προϋποθέσεις ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν ἀπλὴ ἀκρόαση τῆς Ψαλμωδίας ἀπὸ τὴ θέση τοῦ ἐκκλησιάσματος, οἱ δὲ παρατηρήσεις του εἶναι συγκλονιστικὲς, ὅπως ὅλο τὸ βιβλίον, ἄλλωστε. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ παραπέμψω κάθε ἐνδιαφερόμενο στὴ μελέτη μου αὐτὴ (εὐρίσκεται ἤδη ἀναρτημένη καὶ ἐλεύθερη στὴν ἴστοσελίδα τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς)¹⁴.

Προϋποθέσεις κα' - κυ': Ἐκκλησιολογικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνάληψη Ἱεροψαλτικοῦ διακονήματος

Βεβαίως, ὑπάρχουν ἀνυπέρθετες Ἐκκλησιολογικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνάληψη Ἱεροψαλτικοῦ διακονήματος. Θεμελιώδης ἐκκλησιολογικὴ προϋπόθεση εἶναι (κβ') ἡ ἔγκριση τοῦ οἰκείου Ἀρχιερέως, ὅχι μόνον ὡς εὐλογία, ὡς εὐχή, ἀλλὰ, πρωτίστως καὶ κυρίως, ὡς λατρευτικὴ καὶ τελετουργικὴ ἐπισφράγιση διὰ τῆς Χειροθεσίας Ἱεροψάλτου ἢ Ἀναγνώστου ἢ ἄλλου ψαλτικοῦ διακονήματος (π.χ. Κανονάρχου). Αὐτὴ θὰ βασιστεῖ σὲ μία ἄλλη προϋπόθεση, (κα') τὴν συμμαρτυρία τοῦ Πνευματικοῦ τοῦ ὑποψηφίου Ἱεροψάλτου, καὶ (κυ') θὰ ἐπικυρωθεῖ ἀπὸ τὸ Σῶμα τῆς τοπικῆς λατρευτικῆς Κοινότητος μὲ τὴν ἀναφώνηση «Ἄξιος».

Προϋποθέσεις κδ' - λδ': Πνευματικὲς καὶ Ἠθικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνάληψη Ἱεροψαλτικοῦ διακονήματος

¹⁴ Πρακτικὰ τοῦ 2^{ου} Διεθνoῦς Μουσικολογικοῦ καὶ Διεπιστημονικοῦ Συνεδρίου τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου, σελ. 25 - 68.

Τὰ τρία αὐτά, ἡ συμμαρτυρία, ἡ Χειροθεσία καὶ ἡ ἐπικύρωση, μὲ αὐτὴν τὴν χρονικὴ σειρὰ, ἐγγυῶνται τὴν ὑπαρξὴ ὄλων τῶν λοιπῶν Πνευματικῶν καὶ Ἠθικῶν προϋποθέσεων γιὰ τὴν ἀνάληψη Ἱεροψαλτικῆς διακονήματος. Ποιὲς εἶναι αὐτές; Ἐπιγραμματικῶς, μόνον, θὰ μεταφέρω τί ὀρίζεται στὴν «Κλίμακα»:

Πρώτα, πρέπει κανεὶς (κδ') νὰ ἀναλογίζεται ἐνώπιον Τίνος εὐρίσκεται, νὰ ἔχει ἐπίγνωση ὅτι ἴσταται πρὸ τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ νὰ αἰσθάνεται τὴν μικρότητά του ἔναντι τοῦ μεγαλείου τῆς ἀπέραντης ἀγάπης, μακροθυμίας καὶ συγκαταβάσεως τοῦ Θεοῦ, γράφει ὁ Ἰωάννης. Ἀμέσως, (κε') νὰ ἀποβάλλει τὴν ἀκηδία, (κς') νὰ περιβάλεται τὴν προθυμία, (κζ') γιὰ νὰ πολεμᾷ τὶς αἰχμαλωσίες καὶ τοὺς ρεμβασμοὺς τοῦ νοῦ κατὰ τὴν Ψαλμωδία.

Προηγουμένως, ὅμως, ὀφείλει νὰ ἔχει διασφαλίσει μία ἄλλη προϋπόθεση. Πρέπει (κη') νὰ ἔχει φυλάξει σωματικὴ ἀγνεία καὶ σωφροσύνη καὶ, μάλιστα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγνότητα τοῦ σώματος, (κθ') νὰ ἐξασφαλίζει τὴν ἀγνότητα καὶ τῶν λογισμῶν του.

Ἡ διαδικασία τῆς καθάρσεως τῶν λογισμῶν περνᾷ μέσα ἀπὸ (λ') τὴν κάθαρση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ δύο πάθη τῆς φιλοκοσμίας καὶ τῆς φιληδονίας, τὰ ὁποῖα εἶναι γεννεσιουργὰ τῶν ἄλλων παθῶν, καθιστοῦν δὲ ἀδύνατη τὴν καθαρὰ προσευχή, ὡς ἐκ τούτου, καὶ τὴν καθαρὰ Ψαλμωδία. Ἐπιπλέον, (λα') ὁ νοῦς πρέπει νὰ καθαρθεῖ ἀπὸ μέριμνες καὶ σκέψεις, (λβ') τὸ δὲ σῶμα θὰ πρέπει νὰ πάψει νὰ ἀποτελεῖ γήινο βᾶρος (ἐργαζόμενο τὶς ἡδονές) καὶ νὰ ἀποβαίνει σὲ τροχοπέδη στὸ νὰ πετάξει ὁ νοῦς στὰ θεία νοήματα. [*Ἀναστάς ἐκ φιλοκοσμίας καὶ φιληδονίας, ἀπόρριψε φροντίδας· ἀπόδυσαι ἐννοίας· ἀπάρνησαι σῶμα· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι προσευχή, εἰ μὴ κόσμος ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου ἀλλοτρίωσις.*] Ὅταν συντρέξουν οἱ ἀνωτέρω προϋποθέσεις, τότε (λγ') θερμαίνεται ὁ νοῦς καὶ σταδιακῶς δίνεται ὀλοένα μὲ περισσότερη ἔνταση στὴν ὑμνωδία, σὰν ἓνα δυνατὸ καὶ ἀκατανίκητο ἄλογο, πού ὅσο τρέχει τόσο καλπάζει, ἐνῶ ὅσο θερμαίνεται ὁ νοῦς στὴν Ψαλμωδία τόσο (λδ') θερμαίνεται καὶ ἡ καρδιά. Ἔτσι, ἡ φιλόθεος ψυχὴ ἐπιζητεῖ μὲ λαχτάρια τὴν προσευχὴ καὶ τὴν Ψαλμωδία.¹⁵

¹⁵ Πρὸς διευκόλυνση τῶν ἀναγνωστῶν καὶ γιὰ τὴν αὐτοδυναμία τῆς μελέτης, ἄς μοῦ συγχωρεθεῖ νὰ μεταφέρω ἐδῶ ὅλο τὸ παράθεμα ἀπὸ τὰ Πρακτικὰ τοῦ 2ου ΔΜΔΣ, σελ. 31 - 35. «Α. Προϋποθέσεις συμμετοχῆς στὴν Ψαλμωδία. Εἶναι δεδομένο, ὅτι γιὰ νὰ προχωρήσει κανεὶς στὴν Ἱερὰ Ψαλμωδία καὶ αὐτὴ νὰ εἶναι καθαρὰ καὶ ὠφέλιμος, ὀφείλει νὰ ἔχει ἐξασφαλίσει ὀρισμένες προϋποθέσεις. Θὰ περιμενε κανεὶς οἱ προϋποθέσεις αὐτές νὰ εἶναι ἡ καλλιφωνία, οἱ θεωρητικὲς καὶ πρακτικὲς σπουδὲς στὴν μουσικὴ, ἡ ἀπόκτηση τῶν κατάλληλων τεχνικῶν κ.τ.δ., ὅμως, ὁ Ἰωάννης δὲν κάνει πουθενὰ λόγο γι' αὐτά· οὔτε μία φορά. Φαίνεται νὰ μὴν τὸν ἐνδιαφέρει διόλου ἡ εὐφωνία καὶ ἡ μουσικὴ κατάρτιση. Προϋποθέσεις τῆς Ψαλμωδίας θέτει ὅμοιες μὲ τῆς προσευχῆς. Ἄλλωστε, θεωρεῖ δεδομένο ὅτι ἡ Ψαλμωδία εἶναι προσευχή· ἓνα ἀπὸ τὰ εἶδη προσευχῆς. Γράφει γι' αὐτό: *Ὁ Θεῶ παρίστασθαι λογιζόμενος, ἐν αἰσθήσει καρδίας, ἐν προσευχῇ στύλος ἀκίνητος εὐρεθήσεται, ὑπ' οὐδενὸς τῶν προειρημένων ἐμπαιζόμενος.* [Ἐκεῖνος πού ἀναλογίζεται ὅτι προσευχόμενος ἴσταται ἐνώπιόν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ αἰσθάνεται αὐτὸ στὴν καρδιά του, θὰ εἶναι στύλος ἀκλόνητος καὶ δὲν θὰ ἐμπαίζεται ἀπὸ κανένα δαίμονα. *Ἀναβαθμὸς ΙΗ' 4 (4) Περὶ ὕπνου καὶ προσευχῆς, καὶ τῆς ἐν συνοδίᾳ ψαλμωδίας καὶ περὶ τῆς ψαλμωδίας εἰς συνωδιὰν μοναχῶν.*] Ἄρα, μία καὶ θεμελιώδης προϋπόθεση γιὰ τὴν εὐάρεστη στὸ Θεὸ Ψαλμωδία εἶναι ἡ ἐπίγνωση ὅτι ὁ πιστὸς εὐρίσκεται ἐνώπιος ἐνώπιω μὲ τὸν Πανάγιο Τριαδικὸ Θεό. Ἐὰν συνειδητοποιήσει αὐτό, θὰ συναισθανθεῖ τὴν μικρότητά του, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀπέραντης ἀγάπης, μακροθυμίας καὶ συγκαταβάσεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ πλάσμα του. Δὲν μπορεῖ τότε νὰ ἀπευθύνεται στὸν Κύριο μὲ ἔπαρση, θράσος καὶ ξηπασία.

Βέβαια, ἀναγνωρίζει ὁ ἱερὸς συγγραφέας τῆς «Κλίμακος» ὅτι τὴν κατὰ μόνas Ψαλμωδία τὴν πολεμεῖ ἡ ἀκηδία, ἐνῶ τὴν συμμετοχὴ σὲ ὁμαδικὴ Ψαλμωδία τὴν βοηθᾷ ἡ προθυμία: *Τῇ μὲν μετὰ πλήθους ψαλμωδία, αἰχμαλωσία καὶ ρεμβασμοὶ παρέπονται· τῇ δὲ ἰδιαζούσῃ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ τῇ μὲν ἀκηδία πολεμεῖ, τῇ δὲ προθυμία συνεργεῖ.* [Στὴν Ψαλμωδία πού γίνεται μὲ πολλοὺς ἀκολουθοῦν αἰχμα-λωσίες καὶ ρεμβασμοί. Στὴν κατὰ μόνas ὁμοῦς προσευχῆ δὲν παρατηροῦνται αὐτά. *Ἀναβαθμὸς ΚΗ' 35 (37) Περὶ προσευχῆς.*] Ἐχοντας, λοιπόν, ἐπίγνωση τῆς θέσεώς του, ὁ πιστὸς πρέπει νὰ προσδράμει στὴν προσευχητικὴ Ψαλμωδία μὲ προθυμία. Αὐτὴ, ὀφείλει ὁ ἴδιος νὰ τὴν καλλιεργεῖ, ἡ δὲ προθυμία, μὲ τὴν σειρά της, θὰ προστρέχει ὡς ἀρωγὸς του καὶ συμπαραστάτης του στὶς δύσκολες στιγμὲς τῆς ραθυμίας καὶ τῶν ποικίλων πειρασμῶν.

Στὸν περὶ ἀγνείας ἀναβαθμὸ, δηλώνεται μία ἀκόμη προϋπόθεση γιὰ τὴν Ψαλμωδία, τῆς ἀγνότητος. Βεβαίως, εἶναι δεδομένο στὴν Ἐκκλησία ὅτι «δὲν εἶναι καλὸς ὁ αἴνος στὰ χεῖλη τοῦ ἁμαρτωλοῦ». Ὅμως, ὁ Ἰωάννης προχωρᾷ περισσότερο, θεωρώντας ὅτι προϋπόθεση γιὰ τὴν Ψαλμωδία

Γ'. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΓΝΩΣΕΩΣ

Καλά κι εύλογημένα τὰ ἀνωτέρω, ἀλλὰ πῶς κατακτᾶται ἡ ἀρετὴ τῆς Ἐπίγνωσης;

Προϋπόθεση λε΄: Νὰ ἔχουμε ἐπίγνωση, ὅτι προϋποτίθενται προϋποθέσεις, προκειμένου νὰ ψάλλουμε...

Στὸ ἐρώτημα αὐτῆς τῆς ἐνότητος, θὰ προσθέσω, ἀσχολίαστη, μίᾳ ἀκόμη προϋπόθεσιν. Βασικὴ προϋπόθεση γιὰ νὰ ψάλλουμε μὲ ἐπίγνωση εἶναι, νὰ ἔχουμε ἐπίγνωση, ὅτι προϋποτίθενται προϋποθέσεις, προκειμένου νὰ ψάλλουμε...

Προϋπόθεση λς΄: Ἡ μόνη ἐπίγνωση ποὺ μποροῦμε νὰ ἔχουμε εἶναι, τὸ νὰ ἀναγνωρίζουμε τὴν ἀγνοιά μας

εἶναι ὄχι μόνο ἡ ἀγνόητα τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγνόητα καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν λογισμῶν. Σκοπεῖτωνσαν τοῖνον, καὶ πάση σπουδῇ τὸν προειρημένον ὄφιν τῆς ἑαυτῶν καρδίας διὰ ταπεινοφροσύνης πολλῆς νεκρώσαντες ἀποπεμπέσθωσαν, ὅπως τούτου ἀπαλλοτριωθέντες, δυνήσονται ἴσως ποτὲ καὶ οὗτοι τοὺς δερματίνους χιτῶνας ἐκδύσασθαι, καὶ τὸν ἐπινίκιον τῆς ἀγνείας, εἰς ποτε τὰ ἀγνὰ νήπια, ὕμνον τῷ Κυρίῳ ᾄσαι» [Ἄς προσέξουν λοιπὸν καὶ ἀφοῦ νεκρώσουν αὐτὸν τὸν ὄφιν μὲ πολλὴ ταπεινοφροσύνη, ἃς τὸν ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν καρδιά τους. Ἔτσι, ἐὰν ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ αὐτὸν (τὸν λογισμό) θὰ μπορέσουν ἴσως κάποια φορὰ καὶ αὐτοὶ νὰ ἐκδυθοῦν τοὺς δερματίνους χιτῶνας καὶ νὰ ψάλλουν πρὸς τὸν Κύριον τὸν ἐπινίκιον ὕμνον τῆς ἀγνείας, ὅπως κάποτε τὰ ἀγνὰ νήπια. *Ἀναβαθμὸς ΙΕ΄ 79β (76γ) Περὶ ἀγνείας.*]

Πολὺ ἐνδιαφέρον ἔχει ἓνα σχετικὸ περιστατικὸ, τὸ ὁποῖο ἀφηγεῖται ὁ ἱερός συγγραφεύς. Γράφει: *Τινὰ τῶν ἀδελφῶν ὁρῶν σὺν αἰσθήσει καρδίας πλέω τῶν πολλῶν ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ περιστάμενον· καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρωτολογίᾳ τῶν ὕμνων πρὸς τινὰ τοῖς ἑαυτοῦ ἦθεσι, καὶ τῷ προσώπῳ διαλεγόμενον, ἠρώτων τοῦ ἦθους τοῦ μακαρίου τὴν ἔννοιαν μαθεῖν. Ὁ δὲ νοῦς ἵνα μὴ κρύπτειν ὠφελῆσαι, φησί· Τοὺς λογισμοὺς μου, πάτερ Ἰωάννη, καὶ τὸν νοῦν σὺν τῇ ψυχῇ εἴωθα ἐκ προουμιῶν ἐπισυνάγειν, καὶ συγκαλῶν κράζειν τούτοις· Δεῦτε, προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ Χριστῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν. [Ἄλλη φορὰ βλέπω ἓναν ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς νὰ παρακολουθῇ τὴν ψαλμωδίᾳ μὲ πραγματικὴ συναίσθησις περισσώτερη ἀπὸ κάθε ἄλλον. Μάλιστα στὴν ἀρχὴ τῶν Ἀκολουθιῶν ἔδειχνε ἀπὸ τὶς κινήσεις καὶ τὸ ὕφος τοῦ προσώπου του ὅτι συζητοῦσε μὲ κάποιον. Ἐζήτησα λοιπὸν ἀπὸ τὸν μακάριο νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ αὐτὴν τὴν στάσι. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν συνήθιζε νὰ ἀποκρύπτῃ κάτι ποὺ θὰ ὠφελοῦσε, μοῦ ἀπήντησε: «Ἐχὼ τὴν συνήθειαν, πάτερ Ἰωάννη, νὰ συμμαζεύω στὴν ἀρχὴ τῆς Ἀκολουθίας τοὺς λογισμοὺς, τὸν νοῦ καὶ ὅλο τὸν ψυχικὸ μου κόσμον. Καὶ μόλις τοὺς συγκαλέσω, τοὺς φωνάζω: "Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν."» *Ἀναβαθμὸς Δ΄ 42 (32γ) Περὶ υπακοῆς.*] Αὐτὴ ἡ διαδικασία τῆς καθάρσεως τῶν λογισμῶν περνᾷ μέσα ἀπὸ τὴν κάθαρση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ δύο γεννεσιουργὰ πάθη τῆς φιλοκοσμίας καὶ τῆς φιληδονίας, οἱ ὁποῖες καθιστοῦν ἀδύνατη τὴν καθαρὰ προσευχὴν, ὡς ἐκ τούτου καὶ τὴν καθαρὰ Ψαλμωδίᾳ. Ἐπιπλέον, ὁ νοῦς πρέπει νὰ καθαρθεῖ ἀπὸ μέριμνες καὶ σκέψεις, τὸ δὲ σῶμα θὰ πρέπει νὰ πάψῃ νὰ ἀποτελεῖ γήινο βᾶρος καὶ τροχοπέδη στὸ νὰ πετάξῃ ὁ νοῦς στὰ θεῖα νοήματα: *Ἀναστὰς ἐκ φιλοκοσμίας καὶ φιληδονίας, ἀπόρριψε φροντίδας· ἀπόδυσαι ἐννοίας· ἀπάρνησαι σῶμα· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι προσευχῆ, εἰ μὴ κόσμου ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου ἀλλοτριώσις.* [Ἀφοῦ ἐγερθῆς ἀπὸ τὴν φιλοκοσμίαν καὶ τὴν φιληδονίαν, πέταξε ἀπὸ πάνω σου τὶς μέριμνες, βγάλε ἀπὸ πάνω σου τὶς σκέψεις, ἀπαρνήσου τὸ σῶμα, (καὶ τότε προσευχήσου / ψάλε). Διότι ἡ προσευχὴ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἀποξένωσις ἀπὸ ὅλον τὸν ὄρατὸ καὶ ἀόρατο κόσμον. *Ἀναβαθμὸς ΚΗ΄ 27 (28) Περὶ προσευχῆς.*] Ὅταν συντρέξουν οἱ ἀνωτέρω προϋποθέσεις, τότε θερμαίνεται ὁ νοῦς καὶ δίνεται ὀλοένα μὲ περισσώτερη ἔντασι στὴν ὕμνωδιᾳ, σὰν ἓνα δυνατὸ καὶ ἀκατανίκητο ἄλογο: *Ἴππος μὲν δόκιμος κατὰ πρόσβασιν [πρόσβασιν] διαθερμαίνεσθαι, καὶ τῷ δρόμῳ προστιθέναι πέφυκε· δρόμον δὲ νοῶ, ὕμνωδιαν· ἵππον δὲ τὸν ἀνδρεῖον νοῦν· πόρρωθεν ὁ τοιοῦτος ὄσφραίνεται πολέμου, καὶ προπαρασκευασθεὶς μένει λοιπὸν εἰς ἅπαν ἀνίκητος.* [Ὁ ἱκανὸς ἵππος συνήθως, καθὼς ἀρχίζει νὰ τρέχῃ, θερμαίνεται καὶ προχωρώντας αὐξάνει τὴν ταχύτητα τοῦ δρόμου του. Ὡς δρόμο ἐννοῶ τὴν ὕμνωδιᾳ καὶ ὡς ἵππο τὸν ἀνδρεῖο νοῦ, ὁ ὁποῖος «πόρρωθεν ὄσφραίνεται πολέμου» (Ἰώβ λθ΄ 25) καὶ προετοιμάζεται γιὰ τὴν μάχην καὶ πάντοτε δείχνεται ἀνίκητος. *Ἀναβαθμὸς ΚΗ΄ 50 (49) Περὶ προσευχῆς.*] Ὅσο δὲ θερμαίνεται ὁ νοῦς στὴν Ψαλμωδίᾳ, τόσο θερμαίνεται καὶ ἡ καρδιά. Ἔτσι, ἡ φιλόθεος ψυχὴ ἐπιζητεῖ μὲ λαχτᾶρα τὴν προσευχὴν. Κατὰ τὸν Ἰωάννην: *Μοναχὸς φιλόθεος σάλπιγγος προσευχῆς σημαινούσης λέγει· Εὐγε, εὐγε! Ὁ δὲ ράθυμος λέγει· Οἴμοι, οἴμοι!* [Ὁ φιλόθεος μοναχὸς, ὅταν σημαίνῃ ἡ σάλπιγγα τῆς προσευχῆς, ἀναφωνεῖ: Εὐγε! εὐγε! ἐνῶ ὁ ράθυμος ὀδύρεται: Ἀλλοίμονο! Ἀλλοίμονο! *Ἀναβαθμὸς ΙΘ΄ 6 (4β) Περὶ ἀγρυπνίας.*]*

Φυσικά, ὁ κατάλογος τῶν προϋποθέσεων μπορεῖ νὰ μακρύνει πολὺ, ἴσως ἀπεριόριστα. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἐπικαλεστεῖ ἀμέτρητα παραθέματα ἱερῶν κειμένων, ἀνακαλύπτοντας ἐντυπωσιακότατες τοποθετήσεις τῶν ἱερῶν συγγραφέων καὶ ποιητῶν ἐπὶ τοῦ θέματος. Ὅμως, ἀφ' ἑνός, ὁ χρόνος ἐδῶ δὲν ἐπαρκεῖ γιὰ κάτι τέτοιο, ἀφ' ἑτέρου, φοβοῦμαι μήπως ἀρχίσουμε νὰ ἀπογοητευόμαστε καὶ ἀναρωτηθοῦμε, ἐὰν εἶναι ἔτσι, «τίς δύναται ψάλλειν» (κατὰ τό, *τίς δύναται σωθῆναι*). Ἡ ἀπάντηση, ὅμως, θὰ εἶναι καὶ στὴ δική μας περίπτωση ἢ αὐτή: *Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν*¹⁶. Ἐμεῖς θὰ ἐπιζητοῦμε νὰ ψάλλουμε μὲ ἐπίγνωση, ὁ δὲ Κύριος θὰ φωτίζει καὶ θὰ ἀναπληροῖ τίς ἀδυναμίες μας. Τελικῶς, ἡ μόνη ἐπίγνωση τὴν ὁποία μπορούμε νὰ ἔχουμε εἶναι, τὸ νὰ ἀναγνωρίζουμε τὴν ἄγνοιά μας.

Δ'. ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ - Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΕΠΙΓΝΩΣΕΩΣ

Γνωρίζω ὅτι μακρηγόρησα -ἔχω ἐπίγνωση ὅτι μακρηγόρησα-, ἀλλὰ ἡ Κεντρικὴ Ὁμιλία τοῦ 3^{ου} Συνεδρίου τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς ὀφείλει νὰ δώσει τὸ ἐπιστημονικὸ στίγμα τοῦ Συνεδρίου. Αὐτὸ τὸ λέγω, ὄχι δικαιολογούμενος, ἀλλὰ γιὰ ὅσους ἀπὸ τὸ ἀγαπητὸ ἀκροατήριό αὐτῆς τῆς ἐπισήμου τελετῆς ἐνάρξεως, ἴσως δὲν εἶναι μνημένοι στὶς διαδικασίες καὶ τοὺς ρυθμοὺς τῶν εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν Συνεδρίων.

Ἄντὶ Ἐπιλόγου, θὰ κλείσω σύντομα μὲ τὴν τέταρτη ἐνότητα τῆς Ὁμιλίας μου, ἡ ὁποία ἀφορᾷ τὴν ἀπουσία ἐπιγνώσεως κατὰ τὴν Ψαλμωδία καὶ τίς συνέπειές της. Δὲν ἔχω τὸν χρόνο νὰ μπῶ σὲ εἰδικές λεπτομέρειες ἢ πατερικὸς σχολιασμοὺς ἐπ' αὐτοῦ. Εἶναι, ἄλλωστε, σαφές, ὅτι ἡ ἀπουσία ὄλων ὄσων ἔχουν ἀναφερθεῖ παραπάνω γεννᾷ τὸ ἀντίθετο τῆς ἐπιγνώσεως, τὴν «ἀγνωσία». Πόσο τραγικὴ εἶναι αὐτή, δὲν θὰ τὸ πῶ ἐγώ:

α) Ἄς θυμηθοῦμε τὸν Κύριο, πῶς ἐπεπληξε τοὺς δύο, καθ' ὁδὸν πρὸς τὴν Ἐμμαοῦς, μὲ τό, *Ἦ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ Προφῆται!*¹⁷ Ἄρα, ἡ ἀπουσία ἐπιγνώσεως εἶναι ἀ-νοησία.

β) Ἄς ἀκούσουμε, ὅμως, καὶ τὸν Παῦλο νὰ ἐπιτιμᾷ τοὺς Γαλάτας: *Ἦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκανε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; ... Οὕτως ἀνόητοί ἐστε;*¹⁸ Ἄρα, καὶ ἡ ἀγνοσία ἀπὸ ἀπειθεια εἶναι ἀ-νοησία.

γ) Ἄς ἀκούσουμε, πάλι, τὸν Κύριο, νὰ ἐπιτιμᾷ τοὺς ὑλιστὲς Σαδδουκαίους, ἀποκρινόμενος στὸ ὑποκριτικὸ ἐρώτημά τους περὶ ἐπιγαμβρεύσεων στὴν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, μὲ τό, *πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ!*¹⁹ - Ἄρα, ἡ ἀγνοσία εἶναι πλάνη καὶ ξέρουμε καλὰ πόσο βαρὺ πρᾶγμα εἶναι ἡ πλάνη στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας. Ὁδηγεῖ μαθηματικῶς στὴν ἀπώλεια...

δ) Καὶ ἓνα τελευταῖο· ἐξίσου κακὸ καὶ τοῦτο. Ἡ ἀπουσία ἐπιγνώσεως καταστρέφει, καταργεῖ τὸν καλὸν ζῆλον καὶ τὸν μεταβάλλει σὲ ὀλέθριο, μισαλλόδοξο, ἐωσφορικὸ. Μαρτυρεῖ γιὰ τοὺς συμπατριῶτες τοῦ Ἰσραηλίτες αὐτὸς ὁ Παῦλος: *Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν*²⁰.

Ἄς τὰ μεταφέρουμε αὐτὰ στὴν Ψαλτικὴ Τέχνη: Ἄγνοια, ἀγνοσία, ἀ-νοησία (μὴ κατανόηση, δηλαδὴ), πλάνη καὶ ζῆλος «οὐ κατ' ἐπίγνωσιν», μισαλλοδοξία καὶ ἐωσφορικὴ οἴηση, εἶναι τὰ ὀλέθρια συστατικὰ τῆς ἀπώλειας τῆς ἐπιγνώσεως, διότι ἡ ἐπίγνωση εἶναι προῖον Ἁγιοπνευματικοῦ Φωτισμοῦ καὶ Δωρεᾶς.

Σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν προσοχή σας.

¹⁶ Λουκ. ιη', 17.

¹⁷ Λουκ. κδ', 25.

¹⁸ Γαλάτ. γ', 1, 3.

¹⁹ Ματθ. κβ', 29.

²⁰ Ρωμ. ι', 2.

Βιογραφικό: Ο Κωνσταντίνος Καραγκούνης, του Χαριλάου και της Ελένης, γεννήθηκε στην Ανακασιά Βόλου την 8η Ιουλίου 1965. Εγκύκλιες σπουδές ολοκλήρωσε στο Εκκλησιαστικό Λύκειο Βόλου. Το 1983 εισήχθη στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, απεφοίτησε δε το 1987. Εκκλησιαστική Μουσική διδάχθηκε από τους καθηγητές - Πρωτοψάλτες Ιωάννη Σχώρη και Εμμανουήλ Χατζημάρκο (Βόλος), Χρύσανθο Θεοδοσόπουλο, Χαρίλαο Ταλιαδώρο και Περικλή Μαυρουδή (Θεσσαλονίκη), Σπυρίδωνα Περιστέρη και Λάζαρο Κουζινόπουλο (Ωδείο Αθηνών). Διετέλεσε μέλος του Χορού Ψαλτών «Οι Μαΐστορες της Ψαλτικής Τέχνης» με Χοράρχη τον Γρ. Θ. Στάθη. Ελληνική Παραδοσιακή και Αραβοπερσική Μουσική και το μουσικό όργανο Κανονάκι διδάχθηκε από τον μικρασιάτη μουσικό Παναγιώτη Αχειλά (Βόλος) και τους Πέτρο Ταμπούρη, Ανιές Αγκοπιάν. Το 1998 διορίστηκε ως Θεολόγος εκπαιδευτικός στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ενώ την περίοδο 1998-2006 υπηρέτησε ως αποσπασμένος Καθηγητής Εκκλησιαστικής Μουσικής στο Μουσικό Σχολείο Βόλου. Το 2000 αναγορεύθηκε Διδάκτωρ Βυζαντινής Μουσικολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών με επιβλέποντα τον Γρηγόριο Θ. Στάθη. [Διατριβή: «Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μελοποιίας»]. Διετέλεσε συνεργάτης (Π.Δ. 407) του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ. (2004-2006) και Υπεύθυνος Πολιτιστικών Θεμάτων της ΔΔΕ Μαγνησίας (2006-2011). Τον Ιούλιο του 2010 εξελέγη ομόφωνα Επίκουρος Καθηγητής «Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής» της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθηνών, όπου διορίστηκε από 19ης Φεβρουαρίου 2013 και μονιμοποιήθηκε την 21η Φεβρουαρίου 2017. Σήμερα είναι Αναπληρωτής Καθηγητής της ανωτέρω Σχολής, με το αυτό γνωστικό αντικείμενο. Έχει πλούσιο συγγραφικό και εκδοτικό έργο, ενώ έχει λάβει μέρος ως εισηγητής και ως μέλος Επιστημονικών και Οργανωτικών Επιτροπών σε πολλά και έγκυρα επιστημονικά συνέδρια στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Τον Αύγουστο του 2013 ίδρυσε τον Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου, του οποίου είναι Διευθυντής. Από τις λοιπές του δραστηριότητες, αξίζει να σημειωθεί ότι το 1992 ίδρυσε το Σύλλογο «Έρευνας, Διάσωσης, Ριζικής Αποκατάστασης της Μουσικής των Ελλήνων (Ε.Δ.Ρ.Α.Μ.Ε.) Παν. Αχειλάς». Υπηρετεί επί 36 έτη ως Πρωτοψάλτης και Χοράρχης σε διάφορους Ναούς των Ιερών Μητροπόλεων Δημητριάδος και Λαρίσης. Έχει εκλεγεί επί 4 θητείες Μέλος του Δ.Σ. του Συνδέσμου Ιεροψαλτών Βόλου, και το 2010 εξελέγη Γενικός Γραμματέας της Ομοσπονδίας Συνδέσμων Ιεροψαλτών Ελλάδος. Τέλος, διετέλεσε επί 5 θητείες Τακτικό (και 5 Αναπληρωματικό) Μέλος του Δ.Σ. του Ιδρύματος Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος.

ISBN: 978-618-5375-07-2
VOLOS ACADEMY PUBLICATIONS